

**UNIVERZITA PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

**KAŠNA SV. VÁCLAVA V TOVAČOVĚ A
TYPOLOGIE ZOBRAZENÍ SVĚTCE V
BAROKNÍM UMĚNÍ**

bakalářská diplomová práce

KRISTÝNA SVOBODOVÁ

Vedoucí práce: doc. Martin Pavlíček, Ph.D.

Olomouc 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené odborné literatury a pramenů. Práce má rozsah 92 985 znaků.

V Přerově dne 2. 5. 2017

.....
Kristýna Svobodová

Poděkování

Srdečně děkuji svému vedoucímu práce doc. Martinu Pavlíčkovi, Ph.D. za podnětné připomínky a cenné rady, které mi byly přínosem. Děkuji i panu Leonu Bouchalovi za poskytnuté materiály. Ráda bych také poděkovala své rodině a Martinu Komoňovi za trpělivost, pochopení a velkou podporu.

OBSAH

1. ÚVOD	5
2. DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNĪ	6
3. KAŠNA SE SOCHOU SV. VĀCLAVA V TOVAČOVĚ.....	8
4. IKONOGRAFIE SVATĚHO VĀCLAVA	18
5. VYBRANĀ ZOBRAZENĪ SV. VĀCLAVA V REGIONU (s akcentem na baroknĪ sochařstvĪ)	31
6. VYBRANĀ ZOBRAZENĪ SV. VĀCLAVA V ĀESKĚM UMĚNĪ (s akcentem na baroknĪ sochařstvĪ)	37
7. ZĀVĚR	50
8. SEZNAM LITERATURY A DALŠĪCH ZDROJŮ	51
9. SEZNAM OBRAZOVĚ PŘĪLOHY	55
10. OBRAZOVĀ PŘĪLOHA	59
11. ANOTACE.....	83

1. ÚVOD

Cílem této bakalářské práce je zjistit co nejvíce informací o kašně svatého Václava v Tovačově, objasnit dobu vzniku a osazení sochy sv. Václava, u které není jasný její původ ani přesná doba vzniku. Dále má tato práce za úkol podrobný popis celého objektu a jeho srovnání s podobnými díly a následnou ikonografií světce od doby středověku po konec 19. století.

Po části věnované dosavadnímu bádání je kašna se sochou zařazena do kontextu své doby a další části se věnují její historii, opravám a restaurování, popisu, předpokládanému autoru kašny, ukázkám tří příkladů kašen pro srovnání a zobrazení světce na konkrétních příkladech v regionu a jejich srovnání se sochou z tovačovské kašny. Velká pozornost je věnována svatému Václavovi. Životu tohoto světce, ikonografii a jeho zobrazení ve vybraných příkladech v českém umění s akcentem na barokní sochařství.

2. DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNĪ

Dosavadní bĀdání se opírĀ především o dokumenty uložené v archivu. JednĀ se o archivĀlie s inventĀrnĪm Āíslem 525/66, kterĀ obsahujĪ korespondenci z let 1871-1875, tĪkajĪcĪ se opravy kašny a sochy svatĀho VĀclava, tĪdennĪ pŕehled prĀce a ũčet s pŕiloženĪmi fakturami za prĀci odvedenou pŕi opravĀch mezi lety 1872-74.¹ DĀle jsou v archivu k dispozici protokoly ze zasedĀnĪ pŕedstavenstva obce TovaĀov.²

SamotnĀ kašnĀ se sochou se doposud nikdo plnĀ nevĕnoval, pomineme-li zahrnutĪ objektu mezi mĪstnĪ pamĕtihodnosti v regionĀlnĪch publikacĪch. Mezi nĚ lze zahrnout knihu od BohumĪra Štĕgera *TovaĀov 650 let mĕstem* z roku 1971.³ Tento autor uvĀdĪ, že kašna na nĀmĕstĪ je pŕipomĪnanĀ roku 1694 a socha na nĪ je umĪstĕnĀ od roku 1872.⁴ Pokud chceme shrnout bĀdĀnĪ chronologicky, nesmĪme na tomto mĪstĕ zapomenout uvĕst ĀlĀnek historika JiŕĪho LapĀĀcka⁵, vydanĪ roku 2009 v denĪku PrĀvo. V ĀlĀnku se vĕnuje sporu o zaplacenĪ oprav tovaĀovskĀ kašny, pŕiĀemž vychĀzel hlavnĕ z archivnĪch pramenŭ z pŕerovskĀho archivu. Datuje kašnu rokem 1694, uvĀdĪ informaci o jejĪm zakladateli a zmiĕňuje i dobu vysvĕcenĪ sochy z kašny. DĀle krĀtce rozebĪrĀ financovĀnĪ, pŕŕbĕh oprav a nĀslednĪ spor sochaŕe a kamenĪka, kterĪ mĕl opravu kašny na starosti, s obecnĪm vĕborem. *PoznĀvej svĕ mĕsto aneb Prŕuvodce TovaĀovem*⁶ z roku 2010, uvĀdĪ informace o ĀerpĀnĪ vody pro kašnu z mlŕnskĀho potoka a o rok staršĪ *Pozdrav z TovaĀova, historickĕ pohlednice z mĕsta pod spanilou vĕží*⁷ opakuje datovĀnĪ kašny roku 1694 a rok 1872 jako rok osazenĪ sochy na kašnu. Nĕkterĕ informace jsou pak uvĀdĕny v regionĀlnĪm tisku, napŕĪklad v ĀlĀnku, informujĪcĪm veŕejnost o opravĕ kašny nebo o jejĪm zapsĀnĪ na seznam pamĀtek.

¹ OkresnĪ archiv Pŕerov, inv. Ā. 525/66, Oprava kašny a stavba sochy sv. VĀclava na nĀmĕstĪ, 1871-1875.

² Ibidem, inv. Ā. 568/73, Protokoly.

³ BohumĪr Štĕger, *TovaĀov 650 let mĕstem*, TovaĀov 1971.

⁴ Ibidem, s. 12.

⁵ JiŕĪ LapĀĀcek, Sochaŕ Arnošt Mĕlnicky vedl s TovaĀovem spor o kašnu: toulky regionem, *PrĀvo. StŕednĪ a vĕchodnĪ Morava*, roĀ. 19, Ā. 260, 2009, s. 2.

⁶ Kolektiv autorŭ, *PoznĀvej svĕ mĕsto aneb Prŕuvodce TovaĀovem*, TovaĀov 2010, s. 24.

⁷ Leon Bouchal a kol., *Pozdrav z TovaĀova, historickĕ pohlednice z mĕsta pod spanilou vĕží*, TovaĀov 2011, s. 60.

Další cenné informace pak poskytuje *Návrh na restaurování kamenné sochy sv. Václava s podstavcem v Tovačově*⁸ z roku 2013 od restaurátora René Seifrieda a dokumentace k prohlášení objektu za kulturní památku. V návrhu na prohlášení objektu za kulturní památku⁹ od Leona Bouchala je snad vinou překlepu mylně uveden letopočet 1892 jako rok osazení sochy. Stejná chyba se pak opakuje v rozhodnutí ministerstva kultury o prohlášení kašny se sochou za kulturní památku¹⁰. V *Evidenčním listu památky*¹¹ je pak uveden jako rok osazení sochy světce letopočet 1872, který je také obecně přijímán.

⁸ René Seifried, *Návrh na restaurování kamenné sochy sv. Václava s podstavcem v Tovačově*, 2013.

⁹ Leon Bouchal, *Návrh na prohlášení objektu za kulturní památku*, Tovačov 2014.

¹⁰ Petra Ulbrichová, *Rozhodnutí ministerstva kultury o prohlášení kašny se sochou sv. Václava na náměstí v Tovačově za kulturní památku*, Praha 2014, s. 2.

¹¹ Daniela Kaňáková, *Evidenční list památky*, 2014.

3. KAŠNA SE SOCHOU SV. VÁCLAVA V TOVAČOVĚ

Zařazení do kontextu

Kašna na tovačovském náměstí stávala už od konce 17. století. O její zřízení se zasloužil rod hrabat Salmů z Neuburgu nad Innem, pocházející z Dolního Alsaska v Rakousku.¹² Tento rod vlastnil tovačovské panství od roku 1600, kdy jej koupili Vejkart a Karel ze Salmu a Neuburgu od předchozího majitele panství Štěpána Illyesházyho z Illyesházu. Ten vlastnil Tovačov pouze necelé 3 roky. V majetku hrabat ze Salmu zůstalo území do roku 1715, kdy jej tehdejší majitel Arnošt Leopold Salm prodal Janu Jetřichovi, svobodnému pánu Petřvaldskému z Petřvaldu.¹³

Vytvoření sochy zpodobňující světce a českého patrona, svatého Václava, a její umístění na městskou kašnu na náměstí jistě souvisí se zasvěcením místního farního kostela právě tomuto světcovi. Dnešní kostel z let 1788 až 1793 stojí na místě původního kostela z období gotiky zmíněném už roku 1359.¹⁴ Starý kostel nechali strhnout a znovu postavit tehdejší majitelé panství hrabata z Kuenburgu, kteří se ujali panství kolem roku 1763. Stavbu barokního kostela vedl stavitel František Schwarz a po jeho smrti ji dokončil další stavitel, Jan Herburger z Kroměříže.¹⁵

Důležitý pro obecní kašnu a sochu svatého Václava bylo období mezi lety 1868 do roku 1874, ve kterém se rozhodlo o obnově kašny a sochy a přistoupilo se k provedení opravy. Roku 1871 se stal starostou obce Tovačova Eduard Hranač. Jako starosta města se zasloužil o opravu kašny a sochy svatého Václava, která ji zdobí.¹⁶ Kašna měla důležitou funkci pro obyvatele města. Byla zdrojem vody, bez něhož bylo město ohrožené požáry a nedostatkem vody. Jeden z ničivých požárů zasáhl město Tovačov v září roku 1872, nedlouho po opravě kašny, která v té době nemusela být ještě schopná provozu. Za oběť požáru padlo přibližně 20 domů. Tato tragická událost dala

¹² Viz Štéger (pozn. 3), s. 15.

¹³ Ibidem, s. 15.

¹⁴ Ibidem, s. 12.

¹⁵ Ibidem, s. 12, 15.

¹⁶ Viz Lapáček (pozn. 5), s. 2.

do pohybu nejen opozdilé práce spojené s obnovou kašny, ale i jednání o vzniku hasičského sboru, který byl ve městě potřeba.¹⁷

Historie kašny se sochou sv. Václava

Kašna se sochou sv. Václava se nachází na náměstí v Tovačově, založeném v roce 1475, naproti Obecnímu domu. Samotná kašna je zmiňována již od roku 1694. Připisuje se baroknímu sochaři Michaelu Mandíkovi¹⁸ (Gdaňsk, kolem 1640 – Tovačov, 1694), jehož práce můžeme najít například v Kroměříži nebo Olomouci. Náklady na vybudování kašny nesl Ferdinand Julius hrabě ze Salmu a Neuburku nad Ihnem, dědičný pán na Tovačově, Kojetíně a Kralicích, který zastával místo císařského komorníka, rady a přísedícího zemského soudu v markrabství moravském. Kašnu pak pro obec získal starosta města Václav Andryšek.¹⁹

Je vysoce pravděpodobné, že už v době vzniku byla kašna opatřená i sochou, patrně dílem Michaela Mandíka, vycházíme-li ze skutečnosti, že tento sochař vytvořil plastiky pro dvě olomoucké kašny a je předpokládáným autorem sochy svatého Václava z kašny ve Znojmě. Písemné důkazy, které by potvrdily nebo vyvrátily přítomnost původní nejspíše nedochované sochy z tovačovské kašny, jsem však nenašla. Jestli tedy byla kašna ozdobena a případně jestli na kašně stála nová barokní nebo snad starší socha tak nemohu objasnit.

Rok 1872 je udáván jako rok osazení sochy sv. Václava na podstavec uprostřed kašny. Socha je dílem místní produkce,²⁰ nejspíše olomouckého sochaře.²¹ Byla zhotovena před rokem 1833, pravděpodobně koncem 18. či začátkem 19. století. Usuzuje se tak podle *Seznamu křížů a soch farnosti tovačovské* z 31. prosince 1833, podepsaného farářem Josefem Poláškem pod číslem 41, kde je socha zmíněna. Je zde také uvedeno, že jméno zadavatele, rok pořízení a rok církevního svěcení nejsou známé. Uvádí se, že před umístěním na kašnu stávala socha nejspíše také na náměstí, avšak na

¹⁷ *Hasiči Tovačov*, <http://hasici-tovacov.webnode.cz/o-nas/>, vyhledáno 20. 1. 2016.

¹⁸ *Pro památky*, <http://www.propamatky.info/cs/zpravodajstvi/olomoucky-kraj/opravene-pamatky/tovacov-ma-novou-kulturni-pamatku-%E2%80%93-93-kasnu-na-namesti/2383/>, vyhledáno 11. 1. 2015.

¹⁹ Viz Lapáček (pozn. 5), s. 2.

²⁰ Viz Kaňáková (pozn. 11).

²¹ Viz Bouchal a kol. (pozn. 7), s. 29.

jiném místě.²² Podle historika Jiřího Lapáčka (1960) byla socha svatého Václava vysvěcena 26. listopadu 1780 tovačovským farářem Vincencem Morávkem. Tato informace podkládá pravděpodobnou dobu vzniku sochy, kterou tak řadí na konec 18. století, podle data svěcení kolem roku 1780. Také připouští možnost, že socha na kašně stávala už před jejím možným osazením kolem roku 1872 a nebyla tedy umístěna na jiném místě. „*V roce 1870 byla osazena nová socha sv. Václava od výše jmenovaného sochaře, ...*“²³ Tato citace z článku Jiřího Lapáčka naznačuje, že socha nemusela být jen opravena, ale rovnou nově vytesána. Osobně jsem však na podobnou zmínku v pramenech nenarazila. Zároveň z těchto informací vyplývá, že rok 1872 uvedený na podstavci sochy je rokem dokončení oprav a ne rokem osazení sochy na kašnu.

V minulosti se voda do kašny čerpala z mlýnského potoka do nádrže v zámecké věži. Odtud se měkká voda, která však nebyla pitná, rozváděla do zmíněné kašny a do vodotrysků v zámecké zahradě,²⁴ pomocí důmyslné konstrukce místního tesaře, mistra Antonína Hašky (1725 – 1781).²⁵ Dnes je do provozu uvedeno čerpadlo, které vhání vodu do chrličů kašny z vlastní studny.²⁶

Restaurování kašny a sochy sv. Václava

Kašna se sochou svatého Václava se opravovala hned několikrát. První oprava kašny, o níž jsem našla informaci, proběhla v roce 1811. V regionálním tisku z roku 2011 se píše: „*1811 - na náměstí Tovačov byla nově zbudovaná kašna (připomínána již r. 1694, se sochou sv. Václava pořízenou r. 1892).*“²⁷ Největšího zásahu se kašna dočkala po roce 1868. Podle protokolu ze zasedání představenstva obce Tovačov ze dne 2. září 1868, schváleném 30. října 1868, bylo rozhodnuto o opravě značně zchátralé sochy sv. Václava. Oprava proběhla spolu s kompletní rekonstrukcí městské kašny pravděpodobně mezi lety 1871-1872. Oprav se ujala olomoucká firma akademického sochaře a kamenického mistra Ernsta Melnitzkého (Arnošta Melnitzkého).²⁸ Oprava

²² Viz Bouchal (pozn. 9).

²³ Viz Lapáček (pozn. 5), s. 2.

²⁴ Viz Kolektiv autorů (pozn. 6), s. 24.

²⁵ Kašnu na náměstí v Tovačově opravují.: in: Nové Přerovsko, 18. 10. 2013, č. 42, s. 5.

²⁶ Viz Bouchal (pozn. 9).

²⁷ *Tovačovský Kamelot,*

http://www.tovacov.cz/e_download.php?file=data/editor/98cs_5.pdf&original=kamelot+1+2011.pdf, vyhledáno 22. 3. 2016, s. 4., špatné datování pořízení sochy.

²⁸ Viz Okresní archiv Přerov (pozn. 2), inv. č. 568/73, Protokolu ze zasedání představenstva obce Tovačov ze dne 2. září 1868.

byla financována z peněžních darů od dobrodinců, z odváděných daní a částečně z obecní pokladny. Ernst Melnitzký poskytl ještě v témže roce nákresy na provedení celkové opravy kašny. Historik Jiří Lapáček ve svém článku v deníku *Právo* uvádí, že v roce 1870 byla osazena opravená socha a teprve poté, co se roku 1871 stal starostou obce Tovačov Eduard Hranač se přistoupilo k rekonstrukci celé kašny.²⁹ Starosta přes korespondenci vyvíjel tlak na sochaře a kameníka Melnitzkého, aby byla kašna rozebrána a nově postavena. Nemínil se spokojit s pouhým vyspárováním poškozených částí cementem, které by nutně vedlo k dalším brzkým opravám. V květnu až v červenci roku 1872 byla kašna i přes průtahy ohledně jejího financování obnovena.

Nově sestavená kašna respektovala původní vzhled kašny. Kašně se sochou se dostalo čtyř nových bronzových chrličů v podobě lvích hlav, odlité vídeňskou firmou L. Lindstedta a dvou nátěrů olejovými barvami. Dále byl opraven vodovodní kanál, přivádějící vodu do kašny, základy a dláždění v okolí kašny.³⁰ Celková částka za opravu včetně materiálu a zaplacení pracovníků se vyšplhala na částku 2072 zlatých a 83 krejcarů potvrzená 2. prosince 1874.³¹ Zaplacení se neobešlo bez průtahů. Po tragické smrti starosty Eduarda Hranáče obecní výbor odmítl sumu zaplatit s tím, že náklady na opravu byly pevně odhadnuté na 1350 zlatých.³²

Zhruba 50 let po opravě kašny se sochou světce bylo dne 19. května roku 1925 staviteli Františku Loubalovi ze Štěchovic předáno provedení vybetonování a vycementování kašny za celkovou částku 1 275, 90 Kč.³³ Další opravy proběhly v letech 1947 a 1994. Samotná socha se pak restaurovala v roce 1999.³⁴ Město Tovačov nechalo kašnu i se sochou opět zrestaurovat mezi lety 2013 – 2014 za přispění dotací ze Státního zemědělského intervenčního fondu a Olomouckého kraje.³⁵ Restaurování se ujal kamenosochař a restaurátor René Seifried.³⁶

Při zatím posledním restaurování, ke kterému se přikročilo v říjnu roku 2013, a které je zmíněno výše, byly mechanicky odstraněny usazené nečistoty, cementové vysrávky, dožitě tmely a uvolněné spárování z doby opravy na konci 20. století. Došlo

²⁹ Viz Lapáček (pozn. 5), s. 2.

³⁰ Viz Okresní archiv Přerov (pozn. 1), Týdenní přehled.

³¹ Viz Okresní archiv Přerov (pozn. 1), Účet a přiložené faktury.

³² Viz Lapáček (pozn. 5), s. 2., Viz Okresní archiv Přerov (pozn. 1), Korespondence.

³³ Viz Okresní archiv Přerov (pozn. 2), Protokoly.

³⁴ Viz Kašnu na náměstí v Tovačově opravují (pozn. 25), s. 5.

³⁵ Viz Bouchal (pozn. 9).

³⁶ Viz Kaňáková (pozn. 11).

k doplnění chybějících partií vhodným minerálním tmelem, zpevnění destrukcí nerezovými čepy a obnově funkčnosti spárování. Kašna se sochou podstoupila lokální lazurní barevnou retuš na doplňcích a rušivých místech. Proběhla také revize zlacení, které bylo místy smyté kvůli povětrnostním vlivům, revize litinových reliéfů chrličů a hydrofilní ošetření objektu.³⁷

Každoročně v období od 1. 4. do 30. 10. kašna ožívá. A do provozu bylo také uvedeno čerpadlo, které vhání vodu do chrličů kašny.³⁸

Popis kašny se sochou sv. Václava

Při prvním pohledu na kašnu se sochou vidíme poměrně jednoduchou kašnu s vysokým podstavcem. Na něm je umístěna nadživotní socha šlechtice, rytíře ve zbroji, zahaleného v plášti, se štítem a praporem [1].

Raně barokní kašna je zhotovena z maletínského pískovce. Tento materiál se těžil v pískovcovém dole v Maletíně, který byl v držení Olomouckých biskupů a používal se na většinu staveb na Moravě.³⁹ Je sestavena z profilovaných pískovcových segmentů, které jsou asi 130 cm vysoké, 50 cm široké a šířka horního zaobleného madla je 40 cm. Průměr kašny je 500 cm, výška podstupnice obíhajících stupňů je asi 25 cm a hloubka 33 cm.⁴⁰

Barokní architektura křížového charakteru na půdorysu čtverce, jehož strany jsou prolomeny půloválem, je osazena na tři odstupněné podesty, kopírující tvar kamenné vany. Spodní stupeň je z umělého kamene, horní stupeň z maletínského pískovce, stejně jako samotná vana.

Uprostřed vany je umístěn vysoký kamenný podstavec, opět z maletínského pískovce. Materiál podstavce se střídá. Spodní sokl tvoří hrubozrný maletínský pískovec a horní část podstavce jemnozrný maletínský pískovec. Podstavec je vysoký cca 280 cm a široký 120 cm.⁴¹ Je zdobený horizontální a vertikální profilací, v horní

³⁷ Viz Seifried (pozn. 8).

³⁸ Viz Bouchal (pozn. 9).

³⁹ *Maletínský pískovec*, <http://www.regionmohelnicko.cz/o/maletinsky-piskovec>, vyhledáno 18. 3. 2016.

⁴⁰ Viz Kaňáková (pozn. 11).

⁴¹ Viz Seifried (pozn. 8).

části pod římsou jsou na polosloupech čtyři litinové reliéfní chrliče ve tvaru lvích hlav [2], podobných kamenným chrličům z barokní kašny s „putti“ z areálu zámku [30].

Socha svatého Václava je v nadživotní velikosti. Její výška činí 240 cm. Skulptura je vytesána podobně jako horní část soklu. Tedy ze světle okrového maletínského jemnozrnného pískovce.⁴² Světec je zobrazen v mírném kontrastu s levou nohou vykročenou před sebe [3]. Pravá ruka přidržuje štít s kartuší, na které je symbol lva v nízkém reliéfu. Jednoduchý oválný štít, na horní a spodní straně protažený do zdobených volut, se opírá ve spodní partii o pravou nohu světce. Levá pokrčená ruka svírá nezdobený praporec s žerdí ukončenou hrotem.

Postava je oděna v ornamentálně zdobené zbroji, která nezobrazuje skutečnou zbroj, jakou mohl svatý Václav skutečně nosit, nýbrž je s největší pravděpodobností fantazijní variací na příklady historických zbrojí. Podobá se zbroji lancknechtské či kyrysnické a odpovídala by nejspíše přelomu 16. a 17. století.⁴³ Přes ramena mu splývá plášť, sepnutý u krku jednoduchou sponou, který částečně halí paže. Světec je korunován knížecí hodnostní korunou s náznakem hermelínu a s křížem na vrcholu kamár. Charakteristicky jsou pojaté i jeho podlouhlé vlasy, spadající na ramena a krátce zastřižené vousy. Na soše se objevují pozlacené prvky. Konkrétně jsou pozlacené kamáry knížecí koruny s vrcholovým křížkem, spona spínající plášť, spodní lem horní části brnění, dále pak rukojeť dýky, kterou má svatý Václav připnutou u pasu po levé straně, a lev v kartuši na štítu.

Postoj sochy odkazuje na gotické vzory, ale jsou zde patrné i pozdně barokní prvky. Podle některých je však socha klasicistní.⁴⁴ Zvláštností sochy, které si můžeme ihned povšimnout, je fakt, že svatý Václav nemá na svém štítu přemyslovskou orlici, jak bývá zvykem, ale dvouocasého lva [4]. Tento znak je symbolem Čech nebo také Zemí koruny české. Lev jako státní znak postupně nahradil právě černou plamennou orlici, zvanou svatováclavskou, znak Přemyslovců a svatého Václava. Tento dvouocasý lev zobrazený ve skoku s královskou korunou na hlavě je zpodobněn z pravého profilu [5]. U většiny případů je tomu naopak a lev je natočen z levé strany. Tuto kompozici autor zvolil nejspíše z důvodu sjednocení pohledů světce a lva, upírajících se směrem k zámku.

⁴² Viz Kaňáková (pozn. 11).

⁴³ Petr Klučina, *Zbroj a zbraně - Evropa 6.-17. st.*, Praha - Litomyšl 2004.

⁴⁴ Josef Dostál, *Seznam nemovitých chráněných památek okresu Přerov*, Přerov 1973, s. 95.

Michael Mandík

Předpokládaným autorem kašny je už zmíněný Michael Mandík. Tento barokní sochař se narodil kolem roku 1640 ve městě Gdaňsk⁴⁵, které leží na severu Polska.

Vyškolil se zřejmě v místě svého rodiště a další studium absolvoval ve Vídni.⁴⁶ Odtud Michaela Mandíka přivedla na Moravu pracovní zakázka, získaná přes vídeňského agenta Johann Kunibert von Wentzelsberg, působícího ve službách olomouckého biskupa Karla II. Liechtensteina-Castelcorna. Konkrétně do Kroměříže, kde se podílel na výzdobě kroměřížské Květné zahrady, pro kterou vytvořil mezi lety 1669 až 1671 sochy satyrů a na dalších projektech spojených s výzdobou města Kroměříže.⁴⁷

Když ukončil práce pro olomouckého biskupa, odešel zpátky do Vídně a roku 1677 je zmiňován jeho pobyt ve Znojmě.⁴⁸ Mandíkova tvorba pro Znojmo je zde poněkud nejasná, přesto jsou mu i v tomto městě připisována některá díla. Mezi nimi například socha sv. Václava [6] umístěná na kašně na Václavském náměstí nebo hlavní oltář znojenského kostela sv. Mikuláše.⁴⁹

Další práci dostal sochař od olomouckého magistrátu v roce 1683. V Olomouci vytvořil sochařkou část Neptunovy kašny [7], právě budované na Dolním náměstí, jejíž kamenickou část provedl Václav Schüller. Mezi lety 1687 až 1688 vytvořil další sochu, kterou je socha Herkula [9] pro olomouckou kašnu na Horním náměstí. Z dalších děl bych zmínila sochu sv. Mořice z roku 1690 vytvořenou pro hlavní městský kostel svatého Mořice.⁵⁰

V roce 1688 ještě pracoval nedaleko maletínského pískovcového lomu na dvou bližší neznámých sochách pro Ferdinanda Julia hraběte Salm-Neuburga, královského komořího a zemského soudce, na jehož panství v Tovačově později žil. Roku 1689 pak

⁴⁵ Milan Škobrtal, *Michael Mandík (kolem 1640-1694)* (diplomní práce), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 2011, s. 24.

⁴⁶ Martin Pavlíček, *Barokní sochařství*, in: Jindřich Schulz (ed.), *Dějiny Olomouce, I. svazek*, Olomouc 2009, s. 447.

⁴⁷ Viz Škobrtal (pozn. 45), s. 24-25.

⁴⁸ Pavlíček, *Barokní sochařství* (pozn. 46), s. 447.

⁴⁹ Viz Škobrtal (pozn. 45), s. 8, 23.

⁵⁰ Pavlíček, *Barokní sochařství* (pozn. 46), s. 447-448.

dodal dvě sousoší pro premonstráty sídlící na olomouckém Hradisku.⁵¹ Mezi lety 1691 až 1692 se podílel na tvorbě výzdoby baziliky na Velehradě. A právě díla z Velehradu vykazují sníženou kvalitu, na kterou si někteří z jeho zaměstnavatelů stěžovali. Například Karel II. Liechtenstein-Castelcorn.⁵²

Jedna ze zpráv o Michaelu Mandíkovi se týká jeho dopisu právě biskupu Karlovi II. Liechtensteinu-Castelcornu. Někdy v červenci roku 1693 žádá biskupa o práci jako almužnu, kvůli propukající nemoci a špatné finanční situaci.⁵³ Necelý rok nato, pravděpodobně v květnu 1694, umírá.⁵⁴

Někdy v této době nejspíše vznikla kašna na tovačovském náměstí, datovaná do roku 1694 a připisovaná právě Michaelu Mandíkovi, který zde touto dobou pobýval a zakázku na zhotovení kašny tak mohl realizovat. Archivní doklady k této zakázce, které by autorství Mandíka potvrdily nebo vyvrátily, však nemáme.

Srovnání kašny se sochou sv. Václava s vybranými podobnými díly

Tovačovskou kašnu je možné srovnat s dalšími kašnami na Moravě. Jako konkrétní příklad mohou posloužit díla, na jejichž autorství se podílel právě sochař Michael Mandík (kolem 1640-1694), předpokládaný autor kašny v Tovačově.

Kašna se sochou svatého Václava ve Znojmě

Kašna se sochou svatého Václava se nachází na Václavském (dříve Otakarově) náměstí ve Znojmě. Původně byla socha svatého Václava umístěna na barokní kašně na Horním náměstí a až po zrušení barokní kašny na zmíněném náměstí, byla figura svěťce společně s kašnou druhotně přemístěna a osazena na místo kašny z 19. století nacházející se na tehdejší Otakarově náměstí. Zde nahradila původní kašnu se zničenou keramickou plastikou ženy a přispěla k přejmenování náměstí z Otakarova na Václavovo.⁵⁵

⁵¹ Viz Škobrtal (pozn. 45), s. 158.

⁵² Viz Škobrtal (pozn. 45), s. 159.

⁵³ Viz Škobrtal (pozn. 45), s. 45.

⁵⁴ Viz Škobrtal (pozn. 45), s. 159.

⁵⁵ L. Černošek, *Zdroje vody pro město Znojmo*,

http://okraspol.sweb.cz/pages/pamet_mista_zdroje_vody_pro_znojmo.html, vyhledáno 20. 3. 2016. - Milan Šálek, *Barokní sochařství ve Znojmě* (diplomní práce), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 2015, s. 40.

Socha [6] pochází z druhé poloviny 17. století a je připisována sochaři Michalu Mandíkovi. Pokud by autorem byl sochař Michal Mandík, vznikla by mezi lety 1677–1683, v době, kdy sochař pobýval ve Znojmě.⁵⁶ Socha je vytesána z mušlového vápence a částečně se na ní dochovala původní monochromie. Socha byla několikrát restaurována. Pravděpodobně poprvé Vítězslavem Martinákem a zatím naposled Petrem Roztočilem v roce 2009.⁵⁷

Asi 150 cm vysoká socha sv. Václava stojí ve středu kašny na čtvercovém pilíři. Pilíř má zkosené hrany a je zakončen čtvercovou hlavicí. Hlavice pilíře je po obvodu zdobená akantovým motivem, který je volně ukončený mušlovým vzorem.⁵⁸ V tomto zpracování je svatý Václav zobrazen v typickém kontrastu, s levou nohou předsunutou. V pravé ruce drží praporec a v levé přidržuje zdobený volutový štít s vyobrazením svatováclavské orlice, který si opírá o podstavec. Oděn je ve zbroji chránící mu trup a nohy a v mohutném dlouhém plášti spojeném pod krkem, který vychází z pod hermelínové části pláště zakrývající mu ramena. Korunován je klasickou knížecí korunou s kamárami. Jeho oděv doplňuje ke kolenům dlouhá řasená suknice. Obličej světce má ostré rysy a výraznou oční část. Vyobrazení nepostrádá ani typické podlouhlé vlasy a vousy.

Neptunova kašna

Neptunova kašna [7, 8] se nachází na Dolním náměstí v Olomouci. Pochází z roku 1683 a je první barokní kašnou se sochařskou výzdobou v Olomouci. Kašnu objednal olomoucký magistrát. Kamenické práce na samotné nádrži a schodišti kašny se ujal olomoucký kameník Václav Schüller. Sochařskou výzdobou pak byl pověřen Michael Mandík, nejspíše na doporučení Ferdinanda Julia hraběte Salm-Neuburga (1650-1697).⁵⁹

Nádrž kašny má půdorys kruhu, který je prolomen na čtyřech místech do tvaru rovnoramenného kříže. Postava mořského boha Neptuna je na skalisku signovaná „MANDIK FE“. Figura je v mírném rotačním pohybu vedeném trojzubcem, mířícím vlevo dolů, kterým Neptun krotí čtyři mořské koně, ti slouží jako vodní chrlíče. Obličej

⁵⁶ Viz Šálek (pozn. 55), s. 41.

⁵⁷ Ibidem, s. 40.

⁵⁸ Ibidem, s. 40.

⁵⁹ Martin Pavlíček, Olomoucké barokní kašny, in: Ondřej Jakubec, Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko: Výtvarná kultura let 1620-1780*, Olomouc 2010, s. 152.

Neptuna nese typický charakter Mandíkovy tvorby. Tvář boha je čtvercová, má ostře tetesanou spodní čelist, velké oči a výrazné nadočnicové oblouky.⁶⁰ Tvář doplňuje dlouhý mohutný vous vlající směrem k pravému rameni. Obnaženou postavu do pasu částečně zakrývá rákos.

Herkulova kašna

Dalším Mandíkovým dílem, které zdobí v pořadí druhou olomouckou barokní kašnu, je socha antického hrdiny Herkula [9, 10]. Michael Mandík ji vytesal v letech 1687 až 1688.⁶¹ Tuto kašnu najdeme na Horním náměstí. Původně stála v severozápadním rohu náměstí, na místě starší kašny doložené roku 1549. Po požáru v roce 1709 byla obnovena a nedlouho poté, roku 1716, ji přemístili na současné místo před severní průčelí radnice. K přemístění kašny se přikročilo z důvodu uvolnění místa pro stavbu čestného sloupu Nejsvětější Trojice. Kamenické práce na vaně a soklu provedl podle vlastního návrhu, stejně jako u Neptunovy kašny, olomoucký kameník Václav Schüller.⁶²

Kašna má půdorys čtverce, jehož strany jsou prolomeny půloválem. Signovaná Mandíkova socha Herkula má mírně rotační pohyb navazující na ochranné gesto, kterým hrdina chrání šachovanou orlici ve své levé ruce. V pravé drží kyj, původně kovový meč. Pod ním vidíme sedmihlavou lernskou hydru. Nestvůra měla původně tři bezhlavé krky sloužící jako chrliče. Ty však byly později zaslepeny a doplněny o nové hlavy.⁶³ Postava Herkula je oděna do lví kůže, upevněné kolem krku a bederní roušky v podobě bohaté draperie. Na hlavě pod hlavou lva má nasazenou helmici. Tvář hrdiny, opět čtvercově řešená s výraznou oční partií, je doplněna krátkým vousem.

Herkules zde působí jako zosobnění císaře a českého krále Leopolda I. Habsburského. Šachovaná orlice pak zastupuje město Olomouc a zároveň celou Moravu, kterou vladař chrání.⁶⁴

⁶⁰ Ibidem, s. 152.

⁶¹ Pavlíček, Barokní sochařství (pozn. 46), s. 448.

⁶² Pavlíček, Olomoucké barokní kašny (pozn. 59), s. 153.

⁶³ Ibidem, s. 153.

⁶⁴ Ibidem, s. 153.

4. IKONOGRAFIE SVATÉHO VÁCLAVA

K pochopení ikonografie světce je nutné vědět něco o jeho životě a legendách, od kterých se odvíjí jeho zobrazení v umění. V následující části se tak seznámíme s knížetem Václavem, jeho životem a legendami, které jej doprovází.

Svatý Václav

Svatý Václav je největším symbolem českého státu a jeho státoprávní význam je mezi světcí zcela ojedinělý.⁶⁵ Věnuje se mu celá řada badatelů, kteří vycházejí z různých pramenů. K těm nejdůležitějším patří například *První staroslověnská legenda*, *Druhá staroslověnská legenda* a *Gumpoldova legenda*.⁶⁶

Z údajů, které můžeme považovat za historicky přesné, víme, že Václav byl synem knížete Vratislava a jeho ženy Drahomíry. V době smrti svého otce za nedospělého Václava vládla jeho matka. Dále je jisté, že na Pražském hradě dal Václav postavit kostel svatého Víta a jeho život byl násilně ukončen v pondělí 28. září roku 935 ve Staré Boleslavi. Václavovo tělo pak bylo na příkaz jeho bratra Boleslava přeneseno do Prahy. Další informace jsou spekulativní. Jsou to informace ohledně jeho manželství a případných dětí nebo jeho vzdělání.⁶⁷

Václav z rodu Přemyslovců byl čtvrtým přemyslovským knížetem a také čtvrtým historicky doloženým přemyslovským vládcem. Místo narození svatého Václava není známo. Nejsou o něm zmínky ani v legendách, ani v historických záznamech. Pravděpodobně se narodil na některém z přemyslovských středočeských hradišť. Jeho rodištěm nejspíše nebyla Praha, kde podle tradice sídlil panovník.⁶⁸ Ostatní nevládnoucí příbuzní knížete obývali hradiště mimo nejbližší okolí Prahy nebo na hranicích přemyslovského území, například Tetín, Levý Hradec, Budeč.⁶⁹

Také přesná doba Václavova narození není zaznamenána, protože pro kronikáře a legendisty té doby to nebylo podstatné. Můžeme se však domnívat, že se narodil

⁶⁵ Petr Kubín, Kdo byl svatý Václav aneb úvod do nového „svatováclavského sborníku“, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 15-16.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 17-18.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 17.

⁶⁸ Jiří Sláma, Kníže svatý Václav, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 33

⁶⁹ *Ibidem*, s. 34.

v prvním desetiletí 10. století. Usuzuje se tak podle postřížin, rituálu ustřížení vlasů, který se prováděl chlapcům kolem věku sedmi let, kterými kněžic Václav prošel na počátku vlády svého otce, a dále podle informace o Vratislavově smrti v roce 921, kdy bylo Václavovi asi 13 let.⁷⁰

Václavovo dětství taktéž není autory legend zmiňováno. Ve věku sedmi let se udála první velká událost jeho života, a to již zmíněné postřížiny. Tento předkřesťanský zvyk křesťanství přejalo, doplnilo jej modlitbami a začalo je chápat jako zasvěcení bohu. Postřížiny se prováděly u velmožských a knížecích chlapců v době výměny dětského chrupu, přibližně ve věku sedmi let. Kněžic Václav postřížiny absolvoval v kostele Panny Marie na Pražském hradě.⁷¹

Legendisté zaznamenali i další významnou událost Václavova života, a to jeho výuku čtení, o kterou měl mladý Václav údajně vlastní zájem. Jeho otec, kníže Vratislav, mu vyhověl a poslal jej do Budče, kde jej měl vyučovat kněz. Podíl na výchově kněžice mohla mít jeho babička Ludmila, která jej měla před odchodem na Budeč sama učit.⁷² Výuka mladého kněžice v této době by nutně musela působit výjimečně a nezvykle. Vladař měl být podle tehdejšího uvažování fyzicky zdatný a odolný vládce s pevnou vůlí. Výuka čtení a případně psaní, mohla působit změkčile, zbytečně a nebyl na ni kladen velký důraz. Na nedostatečně vzdělaném dvoře tak mohla myšlenka Václavova vzdělání vzejít z řad kněží.⁷³

Z neshodných zdrojů, které popisují Václavův život po smrti jeho otce, vyplývá, že za něj, jakožto nedospělého, vládla jeho matka, kněžna Drahomíra. O výchovu Václava a jeho mladšího bratra Boleslava se měla starat kněžna Ludmila, ale ani tato zpráva není zcela potvrzená. Výchova kněžice bývá také zmiňována jako důvod rozkolu mezi tchýní a snachou, tedy kněžnami Ludmilou a Drahomírou, který vyústil vraždou Ludmily,⁷⁴ později prohlášené za svatou.

Mezi lety 924 až 925 dospěl mladý Václav přibližně do věku 17 nebo 18 let a ujal se vlády. První vladařský počin, který je historicky doložený, bylo přenesení těla jeho babičky, kněžny Ludmily na Pražský hrad do baziliky svatého Jiří. Ve stejné době byla Václavem dočasně poslána pryč z vladařského sídla jeho matka Drahomíra.⁷⁵

⁷⁰ Ibidem, s. 33.

⁷¹ Ibidem, s. 34.

⁷² Ibidem, s. 35.

⁷³ Ibidem, s. 36.

⁷⁴ Ibidem, s. 37-38.

⁷⁵ Ibidem, s. 38.

Jaký byl kníže Václav jako panovník a člověk jde jen těžko posoudit. Jeho obraz je díky legendám zkreslený a zidealizovaný. Bádání se zde může opřít pouze o první legendy, sepsané mnichy, kteří si Václava přizpůsobili svým představám o ideálním mnichovi. Představovali si jej oděného v hrubém oděvu, postícího se a vykonávajícího těžké práce, navštěvujícího kostely a zmínili i údajné přání vzdání se vladařského postu a vstoupení do kláštera, nejlépe kláštera přímo v Římě.⁷⁶ Legendy ukazující svatého Václava při práci na vinici, při výrobě vína nebo pečení mešního chleba, se spolu s dalšími scénami, staly oblíbenými tématy mnoha umělců.

Popis svatého Václava jako vzorného křesťana a mnicha se usadil i v představě jeho postavy panovníka. Existují zmínky o údajném opouštění soudních jednání, kdy hrozil obžalovanému trest smrti, dále nehistorické údaje o boření věznic a šibenic. Další z těchto činů, například vykupování otroků, se mohou zakládat na pravdě. Křesťanští panovníci byli povinni vykupovat křesťanské otroky a Praha se v 10. století stávala hlavním centrem trhu s otroky ve střední Evropě.⁷⁷

Osobní život svatého knížete Václava byl v závislosti na legendách upozaděn a nenacházel se v ohnisku jejich zájmu. Podle jedné z legend byl cudný a zdrženlivý, ačkoliv byl ženatý a z vynuceného vztahu se mu narodil syn Zbraslav. Tento Zbraslav už jinde zmiňován není. Je také možné, že jeho manželství bylo bezdětné a dítě zplodil s jinou ženou. Mnohoženství a volné vztahy v té době nebyly ve vládnoucích vrstvách ničím výjimečným.⁷⁸

Kníže ovládal území středních Čech a formálně byl nadřazen okolním knížatům. Václav se nevyhнул ani bojovým konfliktům, aby si udržel moc a území. Znám je případ pokusu o získání nezávislosti knížete z Kouřimi.⁷⁹ Stavbou nového kostela v Praze, který měl být kruhový a nést patrocinium svatého Víta, se pomyslně přihlásil k západokřesťanským panovníkům. Stavbu odsouhlasil podle kanonického řádu řezenský biskup.⁸⁰ Připojení se k západním vládcům a výstavba kostela zasvěceného světcí, jehož kult byl na západě oblíben, byl příhodnou ochranou před rozpínavostí Saska.⁸¹

Největší pozornosti se těší tragická událost, která ukončila život knížete Václava. Spiknutí, které mělo za následek vraždu přemyslovského knížete, vyvrcholilo

⁷⁶ Ibidem, s. 39.

⁷⁷ Ibidem, s. 40.

⁷⁸ Ibidem, s. 42.

⁷⁹ Ibidem, s. 42.

⁸⁰ Ibidem, s. 43.

⁸¹ Ibidem, s. 43-44.

28. září 935, kdy byl pozdější světec zavražděn svým bratrem a jeho družiníky. Důvodem spiknutí mohla být Boleslavova touha po moci nebo politický odklon od Bavorska a přinucené poddanství Sasku. Další možností se může jevit prosazování křesťanství v tehdejších pohanských poměrech, které vyzdvihují legendy.⁸²

Jako nejčastěji zmiňovaná a významná, i když tragická událost Václavova života je jeho smrt popisována ve všech pramenech víceméně shodně. Kníže Václav přijel na pozvání svého bratra Boleslava na svátek svatého Kosmy a Damiána, patronů kostela v Boleslavově sídle. Po skončení církevních obřadů zůstal Václav na bratrovo naléhání hostem. Při hostině se kníže dozvěděl, že má být zabit a pronesl přípitek na počest archanděla Michaela a se všemi se políbil jako symbol usmíření. Na hostině však nebyli spiklenci, kteří se tou dobou radili v domě jednoho ze svých druhů. Druhý den ráno se Václav cestou do kostela setkal s bratrem a během hovoru se mezi nimi strhla hádka a následná potyčka, při níž Václav povalil bratra na zem. Boleslavovi družiníci, kteří vzápětí přišli, pak Václava poranili a nakonec u zavřených kostelních dveří zabili.⁸³

Václavovou smrtí pak začíná jeho druhý život jako ochránce přemyslovske dynastie. Posléze i ochránce české země a nebeského patrona.

Kult svatého Václava je různorodý a mnohotvárný. Postupem času se světcův skutečný lidský život a život světecký od sebe navzájem rozešly a podstatně vzdálily, podobně jako u většiny kultů ostatních svatých. Tradiční podoba svatého Václava tak, jak ji známe, pochází z legendy *Crescente fide*, od neznámého řezenského mnicha, datovaná pravděpodobně do sedmdesátých let 10. století. Kníže Václav je zde popsán jako ideální mnich, který si přál zůstat po celý život čistým panícem. Celé dny i noci se modlil a stále s sebou nosil modlitební knížku. Sám pekl chléb a vyráběl mešní víno. Nosil drsnou žíněnou košili a chtěl se vzdát vlády ve prospěch svého bratra, aby mohl odejít do kláštera, nejlépe do kláštera v Římě.⁸⁴ Kromě této legendy přibývají další události a zázraky bez reálného podkladu.

Mimo svatého patrona české země je svatý Václav také věčným panovníkem, který jako jediný a pravý vládce jenom půjčuje vládu do rukou knížat a králů. Jako pán nad ostatními vládci české země je chápán od 11. a 12. století, kdy se tato představa prosadila. K plnému rozvinutí myšlenky svatého Václava jako věčného panovníka došlo

⁸² Ibidem, s. 44-45.

⁸³ Ibidem, s. 45.

⁸⁴ Viz Kubín (pozn. 65), s. 15.

za císaře Karla IV., který nechal zhotovit svatováclavskou korunu. Tu si každý král mohl od světce vypůjčit při zvláštních příležitostech a za velkou úplatu.⁸⁵ Například při korunovaci a za zapůjčení platil panovník poplatek ve výši 200 hřiven stříbra.⁸⁶ Svatý Václav je kromě legend zmiňován jediným kronikářem a tím je saský mnich Widukind.⁸⁷

Ikonografie svatého Václava ve středověku

Zobrazování svatého Václava se rozvíjí již od středověku. Navazuje na písemné prameny, především legendy. Nedrží se jich však striktně. Občas si autor zobrazení scény upraví podle jiného díla nebo vlastní iniciativy.

Nejstarší zobrazení svatého Václava pochází z rukopisu *Gumpoldovy legendy* o svatém Václavu, vytvořeném před rokem 1006 pro manželku českého knížete Boleslava II., kněžnu Emmu. Iluminace na titulním listu *Gumpoldovy legendy* zobrazuje stojícího svatého Václava, adorovaného objednavatelkou rukopisu, kněžnou Emmou [11]. Světec zde nemá svatozář, v levé ruce drží kopí. Nad nimi vystupuje z nebes Kristus, který korunuje Václava korunou s křížkem, podle Anežky Merhautové a Dušana Třestíka jde o korunu mučednickou. Další iluminací z legendy je zobrazení smrti svatého Václava [12]. Iluminace se skládá ze dvou scén. První zobrazuje svatého Václava, který sráží k zemi svého bratra Boleslava držícího v pravé ruce meč. Druhá scéna ukazuje, jak se Boleslav chystá probodnout Václava mečem před dveřmi kostela zavíranými knězem. *Gumpoldova legenda* se však o sražení Boleslava k zemi ani o knězi zavírajícím dveře kostela nezmiňuje. Gumpoldova zmínka o tom, že Václav vytrhl Boleslavovi meč za jílec z ruky, na iluminaci není a nahrazuje ji pouze Václavův stisk bratrova zápěstí.⁸⁸

Další zobrazení svatého Václava nacházíme na románských mincích. Ikonografie světce se zde objevuje v různých variantách rytířského a knížecího typu. Četnost ražby se symbolem svatého Václava se vzmáhá souběžně s růstem svatováclavského kultu. Například na mincích knížete Břetislava bývá zobrazen s knížecí korunou na hlavě, v rukou má kopí, žezlo nebo kříž.⁸⁹ Jezdeckou podobu

⁸⁵ Ibidem, s. 16.

⁸⁶ Jan Royt, Ikonografie svatého Václava ve středověku, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 311.

⁸⁷ Viz Kubín (pozn. 65), s. 16.

⁸⁸ Viz Royt (pozn. 86), s. 301.

⁸⁹ Ibidem, s. 302-3.

svatého Václava najdeme poprvé na denárech Bořivoje II. (1100-1107). Bývá oděn v plátové zbroji s přilbou na hlavě. Ukazuje se jako křesťanský voják. Na jiných mincích té doby je Václav zobrazen na trůně s jablkem v pravé ruce a s knihou v levé ruce, nebo s taseným mečem a křížem. Někdy je ve společnosti svatého Vojtěcha, dalšího českého světce. V některých případech je polopostava svatého Václava umístěna v architektuře, která symbolizuje Nebeský Jeruzalém.⁹⁰

Po roce 1063 se kult svatého Václava šíří z Čech také na Moravu, díky spojení obou zemí právě roku 1063. Mince z této doby ukazují světce jako stojící postavu s kopím a štítem nebo trůnícího s křížem.⁹¹

Za vlády Vratislava II. (1061-1092), prvního českého krále, se svatý Václav stává věčným vládcem české země a patří k nejstarším evropským svatým vládcům. Tato tendence k chápání vlády nad zemí jako propůjčení země vladaři světce jako léna se objevuje už v St. Denis, kde opat Suger považuje svatého Diviše za patrona Francie. Podobně je tomu i v jiných zemích, například v Benátkách (sv. Marek), Norsku (sv. Olaf) nebo ve Španělsku (sv. Jakub). *Kodex Vyšehradský*, jako korunovační kodex Vratislava II., obsahuje iniciálu se svatým Václavem na trůnu s kopím a lví kůží na ramenech. [13].⁹²

Další velmi důležitou roli jako ochránce země získává svatý Václav v době vlády knížete Soběslava I. (1125-1140). S jeho pomocí kníže vyhrál bitvu u Chlumce 18. února 1126. Tehdy se patron české země zjevil jako jezdec na bílém koni.⁹³

Představa svatého Václava jako věčného vlastníka české země vzniká v době vlády krále Vladislava II. (1140-1179). V této době se pracuje na sochařské výzdobě kostela svatého Jakuba v Jakubu u Kutné Hory, na jehož jižní stěně lodi jsou umístěny reliéfní postavy českých zemských patronů. Václav zde má přilbu a obranné gesto s taseným mečem a štítem [14].⁹⁴ Svatý Václav se ujal i na rubu pečeti krále Vladislava II. z roku 1169 [15]. Světec se svatozáří zde sedí na trůnu, v pravé ruce drží kopí a v levé přidržuje štít.

Úctě se svatý Václav těšil i u posledních Přemyslovců. Například u Přemysla Otakara II., který se na světce obracel kvůli pomoci v bitvě. Jeho výjev se zobrazoval na pečetích. Novinkou v ikonografii svatého Václava je jeho znázornění na pečetí Starého

⁹⁰ Ibidem, s. 303.

⁹¹ Ibidem, s. 303.

⁹² Ibidem, s. 303-304.

⁹³ Ibidem, s. 304.

⁹⁴ Ibidem, s. 304-309.

Města Pražského [16]. Zde má svatý Václav tasený meč a na štítu českého lva místo svatováclavské orlice, která byla podle nejstaršího dokladu prvně použita v době kolem roku 1180. Český lev ve skoku se používá jako český státní symbol od počátku 13. století. Získal jej v roce 1158 do svého znaku kníže Vladislav při příležitosti jeho povýšení na krále. Svatováclavská orlice je však stále atributem svatého Václava a znakem rodu Přemyslovců.⁹⁵

Také Lucemburkové, kteří nastoupili na český trůn roku 1310, se hlásili k patronu Čech, svatému Václavu. Ukazuje tak výzdoba domu U Kamenného zvonu v Praze, kde je v kapli malba s vyobrazením svatého Václava, konkrétně jeho příjezd do Staré Boleslavi a jeho zavraždění, a fasáda, kde se předpokládají sochy zemských patronů. V rámci Lucemburské dynastie vznikl překlad Dalimilovy kroniky (kolem roku 1310), pravděpodobně pro Karla IV., který pak svatováclavský kult propagoval soukromě i v rámci státu. V době Karlovy vlády je zobrazení svatého Václava formováno na reprezentativní úroveň (tzv. reprezentativní vyobrazení svatého Václava). Jedná se o stojící figuru v šupinatém brnění s přehozeným pláštěm, korunovanou knížecí korunou. Dále s kopím a praporcem, někdy doplněným orlicí, v pravé ruce a štítem s orlicí na levém rameni. Jedno z takových zobrazení můžeme vidět v pozdějším díle, kterým je *Liber viaticus* biskupa Jana ze Středy [17].⁹⁶ Karel ke svatováclavskému kultu přispěl například i svatováclavskou legendou *Crescente religione christiana*, kterou buď sám napsal, nebo se na jejím sepsání z větší části podílel. Další významné památky z Karlovy doby jsou například malby s motivem svatováclavské legendy na Karlštejně, výzdoba kaple svatého Václava v katedrále svatého Víta v Praze, socha svatého Václava z parléřovské huti [18], busta v triforiu svatovítského chrámu a zobrazení světce v mozaice na Zlaté bráně [19], mezi zemskými patrony české země.⁹⁷

S Karlem IV. se svatováclavský kult dostal více do zahraničí. Císař Karel nechával zobrazit svatého Václava na politicky a duchovně významných místech například v Německu, Itálii či Polsku. Na některých místech má svatý Václav královskou korunu a na štítu českého lva místo svatováclavské orlice.⁹⁸

Během husitských válek byl svatováclavský kult v útlumu, i když husité svatého Václava neopomněli, díky mistru Janu Husovi.⁹⁹ A za Jiříka z Poděbrad byl světec

⁹⁵ Ibidem, s. 310.

⁹⁶ Ibidem, s. 310.

⁹⁷ Ibidem, s. 311.

⁹⁸ Ibidem, s. 311-312.

⁹⁹ Ibidem, s. 315.

zobrazován na štítech zvaných pavézy s kalichem nebo na kachlích. Svatý Václav zde má praporec vyzdobený kalichem.¹⁰⁰

Ikonografie svatého Václava v novověku

Znovu se kult svatého Václava rozvinul v době renesance díky králi Vladislavu Jagellonskému, který mu přisoudil významnou roli při obnově země. Král Vladislav nechal vymalovat svatováclavskou kapli v katedrále svatého Víta cyklem ze života svatého Václava a prokázal světcí úctu i dalšími díly.¹⁰¹ Za doby Jagellonců se vyobrazení svatého Václava příliš neměnilo. Přizpůsobovala se jen zbroj, která odrážela dobovou módu.¹⁰² Ještě před Vladislavovým nástupem na trůn (vládl mezi lety 1471-1516), kolem roku 1470 se objevuje zobrazení polopostavy svatého Václava s delšími vlasy a vousy, korunovaného knížecí čapkou. Jeho zbroj tvoří brnění ozdobené puklicemi, přes které má přehozený plášť. V pravé ruce drží štít s orlicí a v levé ruce má praporec. Na některých zobrazeních je jeho oděv doplněn kožešinou a plášť má buď přehozený přes ramena, obtočený kolem části těla, nebo halí celou postavu světce.¹⁰³ Některé příklady objevující se těsně před rokem 1500 najdeme na olomouckých a brněnských tiscích. Patron české země stojí na lvu oděný do brnění, vévodské čapky a s praporem v ruce.¹⁰⁴ Lev zde může mít jak negativní, tak pozitivní význam. Podle výrazu nebo kompozice může jít o pošlapávání lva jako symbolu zla. Zvláště, pokud je lev situován pod světcovými nohama. V pozitivním významu se nejspíše jedná o symbol české země.¹⁰⁵ V tomto případě se vyobrazení lva nachází nejčastěji na štítu. Doprovod mu dělají andělští štítonoši¹⁰⁶. Typ Václavova brnění, doplněného pláštěm, se proměňuje kolem roku 1500. Původně špičaté špičky bot se zakulacují a rozšiřují. Přes brnění se objevuje suknice a na praporci kříž.¹⁰⁷

¹⁰⁰ Ibidem, s. 316.

¹⁰¹ Ibidem, s. 316-317.

¹⁰² Michaela Ottová, Zobrazení svatého Václava za vlády Jagellonců v Českých zemích, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 345.

¹⁰³ Viz Royt, (pozn. 86), s. 316-317.

¹⁰⁴ Ibidem, s. 318.

¹⁰⁵ Viz Ottová (pozn. 102), s. 347.

¹⁰⁶ Ibidem, s. 347.

¹⁰⁷ Viz Royt, (pozn. 86), s. 318.

Ikongrafie a kult svatého Václava v baroku

Významná státoprávní funkce svatého Václava se ze středověku přenesla i do barokní doby. Díky rekatolizaci českých zemí po bitvě na Bílé hoře, měl kult tohoto zemského patrona příznivé podmínky pro ničím nenarušený rozkvět. Přes fiktivní příbuznost posilovali Habsburkové svůj nárok na český trůn, který jim svatý Václav při korunovaci propůjčil.¹⁰⁸

Kult svatého Václava byl propojen s kultem Panny Marie, což bylo klíčové pro jeho rozvoj v pobělohorské době. Bylo to spojení s důležitou složkou katolické zbožnosti v baroku, kde Panna Marie zaujímal významné postavení v rámci náboženství habsburské dynastie. Zdůrazněna byla také zbožnost a úcta svatého Václava k Panně Marii jako Bohorodičce.¹⁰⁹

Svatý Václav zůstává i v období baroka dávným vládcem nebes, od kterého si panovník zapůjčuje vládu. Úcta k tomuto světcovi se projevovala v různých směrech. Jde především o zasvěcení kostelů, kaplí, oltářů a uměleckých děl se svatováclavskou tematikou, ať už se jedná o sochy nebo obrazy. V 17. a 18. století se hojně rozšířilo i křestní jméno Václav a některé šlechtické rody hledaly příbuzenské vztahy se svatým Václavem a jeho babičkou, svatou Ludmilou, aby podpořili své postavení a zvýšili svou prestiž. Svatým Václavem byly zaštitěny vzdělávací a kulturní zařízení, například jezuitský seminář sv. Václava na Starém Městě pražském¹¹⁰ nebo ediční podnik vydávající české katolické knihy. Významné úcty se svatý Václav těšil i u panovníků, kteří se přes světce snažili přiblížit českému prostředí. Další neméně významnou roli v barokním svatováclavském kultu má i literatura.¹¹¹

Navzdory poměrně velkému zastoupení svatého Václava ve zmíněných součástech duchovního života a úctě, které se těšil, nenajdeme mnoho poutních míst, která by byla sv. Václavovi zasvěcena. Mezi nejznámější a také nejvýznamnější poutní místa patří světcův hrob v katedrále svatého Víta a Stará Boleslav, místo, kde byl sv. Václav zavražděn.¹¹²

¹⁰⁸ Jiří Mikulec, *Kult svatého Václava a barokní náboženská bratrstva v Čechách*, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 363.

¹⁰⁹ *Ibidem* s. 364.

¹¹⁰ *Ibidem* s. 365.

¹¹¹ *Ibidem* s. 366.

¹¹² *Ibidem* s. 366.

Malé zastoupení má svatý Václav i v náboženských bratrstvech. V období od roku 1620 do roku 1783 se objevuje v zasvěcení pouze pěti bratrstev z celkem 878 bratrstev. V roce 1689 vzniklo nejvýznamnější svatováclavské bratrstvo a to v kapitulním kostele svatého Václava ve Staré Boleslavi a v témže roce bylo připojeno k římskému arcibratrstvu Panny Marie.¹¹³ Druhé svatováclavské barokní bratrstvo vzniklo při jezuitské koleji v Kutné Hoře v roce 1672 a zaniklo po roce 1783 během josefínského rušení bratrstev. Mělo volnější řád, bylo otevřenější pro možné členy a určené jak mužům, tak i ženám.¹¹⁴ Třetí bratrstvo, tedy spíše farní společenství, vzniklo v letech 1702 a 1703 ve Starém Plzenci v kostele Narození Panny Marie. Neslo zasvěcení Narození Panny Marie a svatého Václava. Zaniklo stejně jako druhé jmenované bratrstvo během josefínské doby. Čtvrté svatováclavské bratrstvo je zmiňované roku 1677. Jednalo se o literátský kůr svatého Václava u děkanského kostela sv. Matouše v Bechyni. Páté a tudíž poslední barokní bratrstvo neslo zasvěcení svatého Václava a svaté Ludmily a vzniklo kolem poloviny 17. století ve Slaném.¹¹⁵

Barokní bratrstva sloužila jako instituce pro rozvoj zbožnosti u nejširších vrstev společnosti. Z tohoto pohledu jsou důležitá i pro rozvoj svatováclavského kultu. Podstata svatého Václava a jeho kultu zaujímala významné postavení v myšlení a životě intelektuálních a duchovních elitních vrstev. V lidovém prostředí méně vzdělaných lidí, pro které neměl politický a státoprávní vliv světce přílišný význam, se svatý Václav objevuje podstatně méně. O místo ochránce země se svatý Václav dělí s Pannou Marií a tyto kultury se navzájem doplňují. V lidové zbožnosti se svatováclavský kult setkává s konkurencí jak kultů mariánských, tak i s konkurencí rozvíjejících se kultů dalších populárních světců, například s kultem svatého Jana Nepomuckého, svaté Barbory nebo svatého Josefa.¹¹⁶

Ikonografie svatého Václava v 19. století

Na přelomu 18. a 19. století zaznamenáváme úbytek monumentálních děl způsobený odchodem většiny šlechty z Čech a jejím stěhováním k císařskému dvoru ve Vídni. Zadávání uměleckých zakázek se ujímají šlechtici, kteří české země neopustili, nebo se na svých državách pravidelně zdržují. Tito objednatelé do jisté míry umění

¹¹³ Ibidem s. 367.

¹¹⁴ Ibidem s. 368.

¹¹⁵ Ibidem s. 369.

¹¹⁶ Ibidem s. 372.

potřebují ke svému životu a zaměstnávat umělce je pro ně téměř povinností. Pozvolna se projevuje také nová vlna objednavatelů z řad měšťanstva, které se objednáváním uměleckých děl a dalšími aspekty v životním stylu snaží připodobnit ke šlechtě a získat větší vážnost a vliv.¹¹⁷

Přestože mizí monumentální díla s celostátním či politickým významem a umělci vytvářejí spíše menší interiérové práce, které nemají větší než lokální význam, objevují se umělecká díla mající význam v celkovém pohledu na zobrazení svatého Václava. Jedná se například o malířská díla Františka Tkadlíka¹¹⁸ zobrazující scény ze světceva života (*Přijímání sv. Václava*, 1837¹¹⁹ [48]; *Sv. Václav dává vyučovat pohanské děti*, 1836-37 [49]), nebo sochařské práce z Karlova mostu jako je svatý Václav v sousoší *Sv. Norberta, Václava a Zikmunda* (1853) od Josefa Maxe a *Sv. Václav* od Josefa Kamila Böhma (1858)¹²⁰.

Od počátku 19. století je světec zobrazován podobně a jeho zobrazení navazují na předchozí tradice vinoucí se ze středověku, renesance i baroka s menší či větší iniciativou umělce. Mění se stylová forma zpodobnění. Ustupuje vnější okázalost a vášeň známá z období baroka, důraz je kladen spíše na vnitřek a stavbu sochy než na uhlazenost a detailní propracování modelace.¹²¹ Ke slovu se už od předchozího století dostává strohý klasicismus obracející se k antické tradici. Často se ještě s klasicismem mísí prvky baroka a klasicismus se opakovaně vrací a spojuje s následujícími styly. Na české umělecké scéně je patrný vliv Václava Prachnera (1784 – 1832), který spojuje nejstarší a nejmladší slohové prvky, vytvářející tak specifickou směs.¹²² Zájem je hlavně o pomníky a kašny, příkladem může být *Wimmerova kašna* z roku 1810 od Františka Xavera Lederera (1758 – 1811), která se stylově vrací ke klasicismu 18. století.

Ve druhé třetině 19. století se prosazuje romantismus jako reakce na strohý a antikou inspirovaný klasicismus. Funkce mecenášů umění a podpora umělců přechází z rukou soukromníků na veřejné instituce – vládní instituce, města a jejich úřady atp. V rámci romantismu se projevuje potřeba výstavby pomníků, oslavující významné

¹¹⁷ Vojtěch Volavka, *České malířství a sochařství 19. století*, Praha 1968, s. 194.

¹¹⁸ *Ibidem*, s. 41.

¹¹⁹ Označováno také jako *Sv. Václav a sv. Ludmila při mši*, Eva Petrová, *František Tkadlík*, Praha 1960, s. 163.

¹²⁰ Viz Volavka (pozn. 117), s. 224-225.

¹²¹ *Ibidem*, s. 195.

¹²² *Ibidem*, s. 203.

osobnosti nebo události českých dějin, avšak nejsou potřebné finance na tato velkolepá díla.¹²³ V této době získává na obdivu, oproti antice, středověk se svými hrady a rytíři.

Romantické nálady se postupně mění v potřebu realistického vnímání okolního světa a tak od poloviny 19. století nastupuje realismus. Umění se zaměřuje na realistický pohled a přesné zobrazení skutečnosti.

Ztvárnění tohoto českého národního světce v 19. století vrcholí jezdeckým pomníkem svatého Václava [57] od Josefa Václava Myslbeka (1848 – 1922), který dobou zhotovení zasahuje až do dvacátých let následujícího století.¹²⁴

Shrnutí ikonografie svatého Václava

Během středověku a následně v období renesance se ikonografie svatého Václava několikrát proměnila. Od nejstarších zobrazení světce, známých z mincí, pečeti a iluminací, kde je svatý Václav zobrazen sedící na trůně, jedoucí na koni, nebo z obrazu křesťanského rytíře, přes knížecího mučedníka k reprezentativní formě jeho zobrazení v době císaře Karla IV. a protežování kultu Jagellonci v rámci obnovy země.¹²⁵ Zobrazení světce tedy dospělo k obrazu svatého rytíře, oděného v soudobé zbroji, se středně dlouhými vlasy a vousatou (v době renesance i bezvousou) tváří, korunovaného knížecí čapkou. V rukou drží praporec a štít opatřené svatováclavskou orlicí, někdy českým lvem. Dále bývá zobrazován s mečem, kopím nebo tesákem.¹²⁶ Postupným vývojem k němu přibyly i doprovodné postavy, jako například andělé, či další zemští světci, v jejichž společnosti bývá zobrazen.

Zobrazení svatého Václava v barokní ikonografii se příliš neliší od starších zobrazení. Ustálený prototyp svatého knížete a vojevůdce se téměř nezměnil. Světec má stále podobu muže s podlouhlými vlasy a vousy oděného podle scén z jeho života. Buďto civilním oděvu při práci, nebo jiných úkonech vztahujících se k jeho úřadu knížete, správného křesťana, či ve zbroji jako vojevůdce a ochránce české země. Zbroj, ve které bývá zobrazován, je současná nebo napodobuje zbroje starší. Na hlavě má tradiční knížecí čapku, v rukou štít a praporec, u boku nosí meč nebo dýku. Jeho

¹²³ Ibidem, s. 194.

¹²⁴ Ibidem, s. 238.

¹²⁵ Viz Royt (pozn. 86), s. 318-319.

¹²⁶ Aleš Mudra, Královské atributy ve středověké ikonografii svatého Václava, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 329.

postavu halí plášť, někdy lemovaný hermelínem. Jako ukázka zobrazení svatého Václava nám slouží například díla malíře Karla Škréty, sochy Matyáše Bernarda Brauna, Matěje Václava Jäckela, Jiřího Antonína Heinze nebo jezdecká socha svatého Václava od Jana Jiřího Bendla a další.

Umělci 19. století mají možnost inspirovat se spoustou příkladů různých zobrazení z minulých epoch. Svatého Václava tak můžeme vidět oděného v oděvu a zbroji napodobující klasicistní antickou tradici, v dobové barokní zbroji, či středověké a gotizující podobě, snažící se o zachycení Václavovy doby.

5. VYBRANÁ ZOBRAZENÍ SV. VÁCLAVA V REGIONU

(s akcentem na barokní sochařství)

Svatý Václav je v regionu poměrně oblíbeným a často zobrazovaným světcem. Vliv na jeho oblibu má jistě zasvěcení olomouckého dómu právě tomuto světcovi, které má již dlouholetou tradici sahající až do středověku. I samotné město Tovačov má farní kostel zasvěcený svatému Václavovi. Také v nedalekém městě Kojetín najdeme hned dvě sochy tohoto světce. Jednu na fasádě farního kostela Nanebevzetí Panny Marie a druhou na ulici Vyškovská.

Socha sv. Václava z Olomouce

Socha svatého Václava [20] z kaple sv. Jana Křtitele při dómu sv. Václava v Olomouci, vznikla kolem roku 1500 jako součást výzdoby jmenovaného olomouckého dómu. Výzdobu v rámci úprav dómu inicioval Stanislav Thurzo (asi 1470 – 1540), tehdejší olomoucký biskup, který zastával úřad od roku 1496 až do své smrti. Socha byla nejspíše součástí výzdoby průčelí a až později byla přenesena do kaple sv. Jana Křtitele. Dnes je součástí expozice Arcidiecézního muzea.¹²⁷

Socha je vytesaná z pískovce v nadživotní velikosti se skutečně monumentální výškou. Včetně odlomeného praporce měří asi 250 cm. Řadí se mezi vynikající díla pozdně gotického manýrismu. V jejím zpracování lze hledat souvislosti s jinými díly vzniklými ve stejné době. Můžeme ji srovnat například s vyobrazením sv. Václava z titulního dřevorezu ve Stahelově olomouckém žaltáři [22], kde je světec, šlapající pravou nohou na ležícího lva, zobrazen v doprovodu dvou andělských štítonošů, nebo s iluminací téhož světce v Graduálu z Louky [23]. Druhé jmenované zobrazení je soše stylově i kompozičně bližší.¹²⁸ Patron české země zde sice, na rozdíl od sochařského zpracování, sklání hlavu k levé straně, ale typ zbroje, drapérie pláště a zpracování detailů, jako je tvar štítu, koruna, vlasy a vousy jsou téměř identické.

Postava je řešena ve výrazném kontrastu s pravou nohou nakročenu a hlavou skloněnou k pravé straně. Pravá ruka, ve které postava svírala praporec, je částečně

¹²⁷ Ivo Hlobil, Stanislav Thurzo a jeho vztah k renesanci počátkem 16. století, in: Ivo Hlobil – Eduard Petrů, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992, s. 134.

¹²⁸ *Ibidem*, s. 134.

uražená. Levou rukou pak přidržuje štít s orlicí. Světec je oděn do renesanční zbroje převázané opaskem. Přes ramena má sepnutý dlouhý splývavý plášť halící mu ramena a z části i paže. Korunován je zdobenou knížecí korunou. Tvář mu lemují vlnité vlasy spadající na ramena a celkový vzhled je dotvořen krátce upraveným vousem [21].

Socha sv. Václava z Kojetína

Další uměleckou památkou, podobnou zámecké soše od Gottfrieda Fritsche, avšak o několik let starší a ne tak dynamickou, je socha svatého Václava z Kojetína. Nejde o jediné zobrazení tohoto světce v Kojetíně. Jiný příklad můžeme najít na fasádě kostela Nanebevzetí Panny Marie dokončeném roku 1692.

Socha svatého Václava [24] se nachází v Kojetíně. Patří do barokního souboru soch svaté Anny a svatého Václava. Najdeme je na pilířových podstavcích nedaleko od sebe na ulici Vyškovská. Obě sochy jsou shodně datovány nápisem na zadní straně podstavců letopočtem 1702.¹²⁹ Jsou tedy nejstaršími sochami města Kojetín. Jsou starší než sochy svatého Floriana a svatého Vendelína od sochaře Gottfrieda Fritsche, pocházející pravděpodobně z roku 1747, ty můžeme vidět na Masarykově náměstí v Kojetíně po stranách barokního morového sloupu z roku 1704.¹³⁰ Stylově však spolu částečně souvisí.¹³¹

Soubor těchto barokních soch je veden jako památka od 3. 5. 1958.¹³² Sochy byly několikrát restaurovány. Konkrétně v roce 1904 a poté znovu roku 1924.¹³³ Další restaurátorský zásah proběhl roku 2012.¹³⁴ Záznamy o restaurování jsou připojené pod nápisem na zadní straně podstavce sochy sv. Václava. [25]

Kojetínská socha svatého Václava je vytesána v mírném kontrapostu, s levou nohou nakročenou kupředu. Hlavu světec mírně sklání vpravo dolů. V pravé ruce svírá

¹²⁹ *Památkový katalog, sochy sv. Václava a Anny*, <http://pamatkovykatalog.cz/?mode=parametric&indexId=35790%2F8-453&presenter=ElementsResults>, vyhledáno 17. 3. 2016.

¹³⁰ *Památkový katalog, morový sloup, socha sv. Floriana a socha sv. Vendelína*, <http://pamatkovykatalog.cz/?mode=parametric&indexId=25396%2F8-449&presenter=ElementsResults>, vyhledáno 17. 3. 2016.

¹³¹ Viz Dostál (pozn. 44), s. 37.

¹³² *MonumNet*, <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=147603>, vyhledáno 17. 3. 2016.

¹³³ Seznam nemovitých kulturních památek okresu Přerov, Olomouc 1993, s. 47.

¹³⁴ *Přerovský deník*, http://prerovsky.denik.cz/zpravy_region/v-kojetine-opravuji-dve-nejstarsi-sochy-20121023.html, vyhledáno 17. 3. 2016.

štíť, opřený o podstavec. Horní a dolní části štítu jsou protaženy do volut. Levou rukou postava drží praporec z bohaté draperie s žerdí ukončenou hrotem.

Svatý Václav je v tomto zpracování zahalen pláštěnkou, která z části zakrývá přední díl hrudního krunýře zbroje. Pod pláštěnkou je patrná šerpa, uvázaná přes levé rameno, vinoucí se k pravému boku a kryje levou nohu. Pod částí zbroje je suknice, která postavě sahá až ke kolenům. Na pravé noze je vidět, že figura je obuta do vysokých bot. Světec má na hlavě tradiční knížecí korunu, s křížkem na vrcholu kamár a podobu doplňují i charakteristické podlouhlé vlasy a vousy. Po restaurování roku 2012 jsou některé detaily sochy pozlacené. Konkrétně křížek na vrcholu kamár a hrot žerdi praporce.

Socha sv. Václava v areálu zámku v Tovačově

V blízkém okolí kašny najdeme jeden z dalších příkladů zobrazení světce v regionu. Jde o *sochu svatého Václava* [26] ze zámeckého areálu v Tovačově. Jejím autorem je barokní sochař Gottfried Fritsch.

Gottfried Fritsch

Gottfried, nebo také Bohumír, Fritsch, sochař, štukatér a někdy také zmiňovaný jako malíř, se narodil 2. února 1706 ve Staré Lomnici u Klodska v Polsku a zemřel 6. října 1750 v Tovačově ve věku 44 let. Je pochován v kryptě tovačovského kostela svatého Václava pod bývalým oltářem svaté Trojice, společně se dvěma jeho bratry. Jindřichem (1702 – 17. 11. 1750) a Kašparem (1699 – 6. 5. 1765).¹³⁵

Vyučil se pravděpodobně u Václava Rendera (1663-1733) v Olomouci, sochaře, který byl ovlivněn dílem Giana Lorenza Berniniho (1598-1680).¹³⁶ V Olomouci také obdivoval práci Balthasara Fontany (1658-1738), sochaře a štukatéra pocházejícího z Itálie a přímo ovlivněného G. L. Berninim.¹³⁷ Další vzdělání po studiích ve Vídni a

¹³⁵ Lila Matoušová a Zdeněk Čihánek, *Bohumír Fritsch 1706-1750: medailon sochaře - štukatéra k 300. výročí jeho narození*, Holešov 2005, s. 17.

¹³⁶ *Ibidem*, s. 3.

¹³⁷ *Ibidem*, s. 4.

Itálii získal pod vedením Jiřího Rafaela Donera.¹³⁸ V Tovačově pak vedl vlastní dílnu, kde spolupracoval se svými bratry a dalšími umělci.¹³⁹

Mezi jeho nejvýznamnější umělecké počiny patří například sochařská díla pro neuskutečněný projekt kostela ve Střílkách, sochy pro kostel kapucínů v Brně nebo výzdoba kostela v Holešově. Pod vedením Jiřího Rafaela Donera se z Gottfrieda Fritsche stává samostatný umělec po stránce umělecké i slohové a svým dílem se řadí mezi umělce, kteří ve své sochařské tvorbě používají spojení klasického umění s barokním pohledem.¹⁴⁰

Socha svatého Václava [26], umístěná v areálu tovačovského zámku, vznikla společně s dalšími díly pro neprovedený projekt nového kostela ve Střílkách, který objednal Amand Antonín Petřevaldský na přání svého strýce Amada Ferdinanda (1653-1724). Ten v závěti z roku 1724 odkazuje svůj majetek synovci s prosbou o vybudování pohřební kaple s hrobkou u stříleckého kostela. Kostel byl však už v nevyhovujícím stavu, a tak se přistoupilo ke stavbě nového. Projekt kostela byl však zrušen a nahrazen hřbitovem.¹⁴¹ Sochy, na kterých se tou dobou už pracovalo¹⁴², byly z části použity pro nový hřbitov a některé dal objednavatel umístit do právě dostaveného kostela svatého Václava v Tovačově a na statky v Tovačově a okolí.¹⁴³ Konkrétně o soše svatého Václava víme, že stála na Saxově¹⁴⁴ (tzv. Saxův svobodný dvůr v Tovačově¹⁴⁵), odkud byla později převezena na val u tovačovského zámku [27]. Dalšími díly umístěnými v Tovačově jsou sochy svatého Cyrila a Metoděje v tovačovském kostele, svatá Anna s Pannou Marií a svatý Šebestián na tovačovském hřbitově a zámecká kašna s „putti“ (zřejmě symbolizující soutok Bečvy a Moravy)¹⁴⁶ [29].

Barokní socha svatého Václava vznikla kolem pol. 18. století pro již zmíněný neuskutečněný projekt nového kostela ve Střílkách. Postava v životní velikosti je umístěna na obdélném zdobeném soklu na vale u zámku. Jde o mužskou figuru

¹³⁸ Ibidem, s. 2.

¹³⁹ Ibidem, s. 7-8.

¹⁴⁰ Ibidem, s. 7.

¹⁴¹ Ibidem, s. 4.

¹⁴² Ibidem, s. 7.

¹⁴³ Ibidem, s. 10.

¹⁴⁴ Viz Štêger (pozn. 3), s. 12.

¹⁴⁵ Hana Holášková, *Stavební a umělecká historie zámku v Tovačově* (diplomní práce), Ústav hudební vědy FFMU, Brno 2009, s. 33.

¹⁴⁶ Viz Dostál (pozn. 44), s. 95.

v mírném kontrastu, s levou nohou nakročenou dopředu, s horní polovinou těla lehce natáčející se doleva. Má podobu křesťanského rytíře oděného ve zbroji, částečně zahaleného barokně dynamickou draperií pláště s kožešinou, nebo spíše hermelínem, doplněného kolem krku řetězem. Ruce vzpíná k nebesům stejně jako zbožný pohled, který upíná k nebi. V pravé ruce drží krátkou pozlacenou kovovou větvíčku, znázorňující mučednickou palmovou ratolest, levou ruku má prázdnou, natočenou dlaní vzhůru. Světec má po ramena dlouhé vlnité vlasy a tvář pokrytou vlníci se vousy. Jeho hlavu zdobí poměrně velká koruna. Jde o knížecí čapku s vysokou čelenkou, na horní části zakončenou obloučkem a drobným obloukovým výstupkem v křížení kamár. Po pravém boku mu stojí malý putti [28], který drží štít se svatováclavskou orlicí, běžným atributem svatého Václava. Putti, stejně jako postava, k níž se bokem tiskne, hledí k nebi.

Jde o krásný příklad dynamické barokní sochy, zpodobňující svatého Václava jako svatého knížete v doprovodu malého putti. Původně byla určena pro interiér nebo i exteriér kostela ve Střílkách.

Srovnání regionálních příkladů

Barokní sochy svatého Václava z tovačovského zámku a Kojetína a socha téhož světce z olomoucké katedrály sv. Václava spojuje se sochou z kašny na tovačovském náměstí především zasvěcení stejnému světcovi, kterým je svatý Václav, patron české země, a umístění v rámci jednoho regionu. Všechna provedení ztvárňují korunovanou postavu ve zbroji s pláštěm a štítem.

Socha svatého Václava z kašny na náměstí v Tovačově je podstatně mladší než ostatní zmíněné sochy svatého Václava umístěná u tovačovského zámku¹⁴⁷ v Kojetíně a v Olomouci. Sochy světce se od sebe celkově liší stylem i kompozicí. Socha z kašny je spíše klasicistní, klidnější postojem a méně dynamická ve ztvárnění pláště. Postava je také statictější, vyjadřující klidnější a vážnější rozpoložení v postoji i výrazu tváře než zbožně pojatá tvář a gesto sochy z blízkosti zámku nebo melancholicky vyhlížející tvář sochy z Kojetína. Také olomoucká socha je ve tváři citovější. Svatý Václav z kašny se jeví osamocené oproti soše z valu u zámku, která je navíc doprovázena postavou puttiho. Dojem zaměstnaných rukou, který je cítit z figury na náměstí a druhé

¹⁴⁷ Viz Štéger (pozn. 3), s. 12.

z Kojetína nebo Olomouce, kde svatý Václav svírá jednou rukou štít a druhou praporec, kontrastuje se zbožným gestem prosebné modlitby, přičemž štít místo světce přidržuje putti umístěný u jeho nohou. Můžeme zde vidět spoustu dalších rozdílných detailů. Ať už v ustrojení postav, kde jedna socha má jednoduchý plášť ozdobený sponou a ornamentálně zdobené brnění se zlacením a další sochy, kterými jsou zámecký, kojetínský svatý Václav, mají složitější plášť s kožešinou. Nejpodobnější je socha z tovačovské kašny plastice z olomouckého dómu. Obě mají obdobně řešený jednoduchý plášť a ornamentálně zdobené brnění.

Zatím neznámý autor nebo alespoň objednavatel, o kterém také nic nevíme, mohl starší příklady znázorňující světce, zámeckou sochu svatého Václava od Gottfrieda (Bohumíra) Fritsche nebo socha z Kojetína či z Olomouce, znát. Usuzují tak podle stejné lokace umístění, podobně řešené zbroje chránící kolena, holeně a nohy postav. Také koruna vykazuje podobné prvky v detailu. Můžeme však tuto podobnost vysvětlit i obvyklými normami pro zobrazení světce.

6. VYBRANÁ ZOBRAZENÍ SV. VÁCLAVA V ČESKÉM UMĚNÍ

(s akcentem na barokní sochařství)

Socha sv. Václava z kaple sv. Václava při katedrále sv. Víta

Jako příklad středověkého umění je možné přednést jedno z nejvýznamnějších děl se svatováclavskou tematikou, gotickou sochu svatého Václava z kaple téhož světce při chrámu sv. Víta v Praze [18]. Socha je v současné době umístěna na čelní stěně ve svatováclavské kapli mezi dvěma namalovanými anděly.

Socha vznikla kolem roku 1373 v rámci práce parlářovské huti na svatovítské katedrále. Připisována je Petru Parlářovi.¹⁴⁸ Podle týdenních účtů z roku 1373 se na práci na soše podílel kameník Jindřich, bratr Petra Parláře.¹⁴⁹ Sochu pak polychromoval téhož roku mistr Osvald.¹⁵⁰

Bohatě polychromovaná socha sv. Václava je vytesána z bílé opuky v mírně nadživotní velikosti (výška 200 cm)¹⁵¹. Postava je štíhlá, tělo mírně prohnuté do kontrastu s lehce vykročenou pravou nohou. Váha těla plastiky je svedena na levou nohu. Hlavu světec sklání vlevo dolů. Sklon hlavy a prodloužení horní části trupu naznačují, že socha byla určena pro hluboký pohled, vzhlíželo se k ní. Hlava postavy je úzká, má ušlechtilou tvář a husté vlasy dlouhé téměř po ramena.¹⁵² Světec je zde zpodobněn jako rytíř. Na hlavě má knížecí čapku, přes ramena má plášť připevněný pomocí spon a tkanice. U pasu má dýku zavěšenou na ozdobném pásu. V pravé ruce drží kopí a v levé štít se svatováclavskou orlicí.¹⁵³

Tato socha svatého Václava ukazuje nové zobrazení světce, na rozdíl od starších byzantského typu. Projevuje se jednoduchým, uzavřeným obrysem a ušlechtilou linií figury. Rytířský typ zde byl zdomácněn a zároveň zpoetizován a předvádá idealizující proud sochařství v Čechách na konci 14. století.¹⁵⁴ Jedná se o vrcholné dílo českého

¹⁴⁸ Jaromír Pešina, *Kaple sv. Václava v chrámu sv. Víta v Praze*, Praha 1940.

¹⁴⁹ Josef Krása, *Svatováclavská kaple*, Praha 1971.

¹⁵⁰ Viz Pešina (pozn. 148).

¹⁵¹ Rudolf Rouček, *Chrám sv. Víta – dějiny a průvodce*, Praha 1948, s. 13.

¹⁵² Viz Pešina (pozn. 148).

¹⁵³ Viz Rouček (pozn. 151), s. 13.

¹⁵⁴ Viz Krása (pozn. 149).

gotického sochařství s realistickým podkladem pro zpracování postavy a jejího oděvu. Sochař jím vytvořil typ světce, ideál středověkého rytíře a národního patrona.¹⁵⁵

Nástěnné malby v kapli sv. Václava

Kapli svatého Václava při chrámu svatého Víta v Praze zdobí kromě gotické sochy českého patrona i příklad renesančního svatováclavského umění, nástěnné malby se svatováclavskou tematikou [31]. Kromě nich se na stěnách kaple nachází i podobizny krále Vladislava II. [32] a jeho ženy, královny Anny [33], podobizny českých zemských patronů [34] a pašijový cyklus.

Cyklus navazuje na dřívější nedokončený pokus o výzdobu stěn kaple a částečně i nahrazuje původní malby.¹⁵⁶ Malby vznikly pravděpodobně mezi lety 1510-20, poté je roku 1614 přemaloval Daniel Alexius z Květné a v letech 1912-13 se jejich očištění a restaurování ujal malíř Gustav Tomáš Mikš.¹⁵⁷ Jak se shoduje literatura, malíř, který malby vytvořil, je český mistr. Obecně je za autora maleb pokládán Mistr litoměřického oltáře. Na výmalbě kaple se kromě něj podíleli i pomocníci z mistrovny dílny.¹⁵⁸

První malby z doby kolem roku 1500 najdeme na čelní (východní) stěně kaple. Jsou to pozdně gotické postavy dvou andělů, držící draperii, mezi nimiž je postavená gotická parléřovská socha svatého Václava a renesanční obrazy zemských patronů z let 1510-20 po jejich stranách.¹⁵⁹ Nalevo vidíme svatého Zikmunda a Víta, napravo pak svatého Vojtěcha a Ludmilu. V horní části stěny z levé strany okna je postava českého krále Vladislava II. Jagelonského a nad ním spojený znak český, uherský, moravský a slezský. Po pravé straně okna je pak vyobrazena jeho třetí manželka, Anna z Foix a Candale se složitým znakem její rodiny.¹⁶⁰

Svatováclavský cyklus začíná v horní části jižní stěny kaple, nad vchodem do Korunovační komory. Na této stěně jsou znázorněny první tři scény cyklu.¹⁶¹ Na západní stěně pak vidíme další výjevy, týkající se hlavně ukládání relikvie a říšského

¹⁵⁵ Viz Pešina (pozn. 148).

¹⁵⁶ Viz Pešina (pozn. 148).

¹⁵⁷ Viz Rouček (pozn. 151), s. 16.

¹⁵⁸ Viz Krása (pozn. 149).

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ Viz Rouček (pozn. 151), s. 17.

¹⁶¹ Ibidem, s. 16.

sněmu a dále je zde zobrazeno šest erbů – znaky arcibiskupství trevírského, kolínského a mohučského, kurfiřtství falckého, saského a braniborského¹⁶² Cyklus pokračuje na severní stěně dalšími deseti událostmi ze světcova života scénami ukazujícími například milosrdenství projevené nemocným a chudý, hostinu s Boleslavem, poradu spiklenců a knížete kouřimského. Východní stěna pak zobrazuje sv. Václava při práci na poli a je zde zobrazeno *Zavraždění sv. Václava*. Cyklus maleb s legendou svatého Václava končí na jižní stěně, na které celý cyklus začal. Jsou zde poslední tři výjevy, které se vztahují k událostem po Václavově smrti.¹⁶³

Malířská výzdoba kaple je rozvržena do tří pásů. Tohle rozdělení scén do menších obrazů vyhovuje výběru scén a umožňuje využití předností temperové malby a jejím jemným způsobem modelace a propracováním detailů. Obsahuje téměř 30 scén vybraných z literární předlohy legendy ustálené ve 14. století, v době Karla IV. Výběr zobrazených scén vyzdvihuje postavu sv. Václava jako ideálního vládce, obhájce práv země a církve. Ukazuje jej jako spravedlivého a milosrdného knížete. Je vidět, že stejně jako císař Karel IV., tak i král Vladislav II. propagovali přímý vztah své osoby ke světcům jako ochránci království. Na západní stěně kaple jsou vyzdvíženy scény příjezdu a uvítání sv. Václava na řezenském sněmu a vysoká pocta, které se Václavovi jako českému knížeti dostalo od císaře a kurfiřtů. Toto výsadní postavení české země a jejího vládce mezi ostatními evropskými mocnostmi propagoval jak Karel IV. tak i Vladislav II.¹⁶⁴

Za příklad svatováclavského umění v době baroka můžeme uvést díla sochařů Jana Jiřího Bendla, Matěje Václava Jäckela, Matyáše Bernarda Brauna, Jiřího Antonína Heinze a malíře Karla Škréty.

Sochy sv. Václava od J. J. Bendla

Jan Jiří Bendl se narodil kolem roku 1620¹⁶⁵ a zemřel 27. května 1680 v Praze.¹⁶⁶ Po otci byl původem ze Švábska a do Prahy přišel v roce 1630.¹⁶⁷ Podle jeho

¹⁶² Ibidem, s. 16.

¹⁶³ Ibidem, s. 17.

¹⁶⁴ Viz Krása (pozn. 149).

¹⁶⁵ Oldřich J. Blažiček, *Jan Jiří Bendl pražský sochař českého baroka*, Praha 1937, s. 10.

¹⁶⁶ Ibidem, s. 9.

¹⁶⁷ Anna Sochrová, *Jezdecký pomník sv. Václava od Jana Jiřího Bendla v Praze* (diplomní práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2007, s. 22.

sdělení se vyučil u svého otce, truhláře Jiřího Bendla¹⁶⁸. Roku 1648 se oženil s Annou Alžbětou Hocznarovou¹⁶⁹ a v březnu 1651 se stal měšťanem Starého Města. V květnu téhož roku koupil dům na Uhelném trhu. 15. srpna 1652 byl přijat do malířského cechu, který v té době přijímal i řezbáře a sochaře. Jan Jiří Bendl zemřel nejspíše při morové epidemii ve věku asi 60 let. Pohřben byl na své přání u svatého Havla.¹⁷⁰

K dílům Jana Jiřího Bendla patří mimo jiné i díla, jejichž námětem je ochránce české země svatý Václav. Jako konkrétní příklad můžeme uvést sochu svatého Václava pro vinařský sloup z roku 1676 a jezdecká socha téhož světce určená původně pro Koňský trh, dále svatováclavská socha na domě starého probošství na třetím hradčanském nádvoří z roku 1662.¹⁷¹

Socha svatého Václava umístěná ve výklenku na nároží starého probošství [35] na třetím nádvoří Pražského hradu je datovaná nápisem na podstavci do roku 1662. Světec je v mírně rozkročeném postoji, v pravé ruce drží korouhev a levou rukou drží štít se svatováclavskou orlicí. Světec je jako tradičně oděn do zbroje, v tomto případě renesanční, a pláště sepnutého u krku.¹⁷² Na hlavě má knížecí korunu, zpod které se vinou dlouhé vlasy. Jeho vzhled je doplněn výrazným knírem a vousem.

Na tuto sochu stylově navazuje další Bendlova socha svatého Václava [36] z roku 1676. Ta je umístěna na tzv. *Vinařském sloupu* nedaleko Karlova mostu na Křížovnickém náměstí [37]. Štíhlý sloup je ozdoben motivem vinné révy s hrozny. V horní části je ukončen korintskou hlavicí a teprve na ní je osazena socha světce. Postava je v kontrapostu s levou nohou vykročenou. Hlavu světec sklání na levou stranu k levé ruce, ve které drží štít. V pravé ruce drží korouhev s draperií halící světci pravou ruku.¹⁷³ Stejně jako u předchozího případu je postava oděna ve zbroji a plášti a korunována knížecí čapkou a křížem na vrcholu kamár. Tvář je velice podobná tváři svatého Václava z budovy probošství včetně vlasů a vousů. Socha z vinařského sloupu je nejen mladší, ale i stylově vyzrálejší. Nese patrnější barokní prvky hlavně v rotaci těla a v draperii.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Viz Blažiček (pozn. 165), s. 11.

¹⁶⁹ Ibidem, s. 10.

¹⁷⁰ Ibidem, s. 12.

¹⁷¹ Ibidem, s. 16.

¹⁷² Ibidem, s. 24-25.

¹⁷³ Ibidem, s. 27-28.

¹⁷⁴ Ibidem, s. 28.

Další zpodobnění tohoto národního světce je zároveň posledním zachovaným dílem Jana Jiřího Bendla. Jedná se o *jezdeckou sochu svatého Václava* [38] určenou původně pro kašnu, která byla objednána roku 1678 a vznikla o dva roky později v roce 1680. Až do 19. století měla bohatou polychromii a roku 1826 ji městská rada nechala přemístit jako samostatný pomník, což se uskutečnilo o rok později (1827). Roku 1879 byl pomník se sochou přesunut na Vyšehrad, aby uvolnil místo novému pomníku.¹⁷⁵ Jezdecká socha je pojata klasickým typem jezdce na kráčejícím koni. Jezdec je ztvárněn v typické svatováclavské ikonografii. Postava má na sobě zbroj a dlouhý, hermelínem zdobený plášť spadající na záda koně a přepadávající na jeho pravý bok. Korunován je knížecí korunou s kamárami. Svatý Václav je zde zpodobněn starší, než je obvyklé. Podle některých badatelů nese rysy připomínající podobu císaře Ferdinanda III.¹⁷⁶

Socha sv. Václava při hlavním oltáři kaple sv. Anny od M. V. Jäckela

Matěj Václav Jäckel se narodil 11. října 1655 ve Wittichenau v Horní Lužici a zemřel v Praze roku 1738. Vyučil se pravděpodobně v jižním Německu nebo Rakousku a do Prahy přišel před rokem 1684.¹⁷⁷

Socha sv. Václava [39] vznikla společně s protějškovou sochou sv. Víta, roku 1707 jako součást sochařské výzdoby oltáře v kapli sv. Anny v Panenských Břežanech. Sv. Václav je postaven na mohutné konzole vsazené do pilastru po straně oltáře. Socha je vysoká asi 160 cm, je vyřezaná z lipového dřeva a polychromovaná. Vlasy a vousy postavy jsou černě nabarvené, na holých částech těla je inkarnát a některé dekorativní detaily jsou pozlacené.¹⁷⁸

Postava světce je v mírném kontrastu, nakloněná na pravou stranu. Ve zdvižené levé ruce drží korouhev, v levé pak přidržuje štít opřený o podstavec. Bohatě řasený plášť částečně překrývá hrudní krysy zdobený pásem s akantovým dekorem a plátovou zbrojí, která je viditelná na ruce a nohou světce. Vážná a ztrhaně působící tvář světce je rámovaná dlouhými vlasy a krátce střiženými vousy. Na hlavě má knížecí korunu s křížem na vrcholu kamár.

¹⁷⁵ Ibidem, s. 29.

¹⁷⁶ Viz Sochrová (pozn. 167), s. 56-67.

¹⁷⁷ IK [Ivo Kořán], heslo Jäckel Matěj Václav, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění I*, Praha 1995, s. 308.

¹⁷⁸ Jana Tischerová, *Matěj Václav Jäckel: sochař českého baroka 1655-1738*, Praha 2013, s. 222.

Tato socha je v detailech často srovnávána se sochou stejného světce ze sloupu Nejsvětější a dědičným hříchem Neposkvrněné Matky Boží na náměstí Svobody v Českém Krumlově, který vznikl mezi lety 1709 až 1711.¹⁷⁹

Pískovcová socha sv. Václava ze zmíněného mariánského sloupu [40], je umístěna vepředu na levé straně sloupu. Nahradila původně objednanou sochu sv. Antonína Paduánského a je tedy vytvořena o pár let později než ostatní sochy.¹⁸⁰

Dynamická postava světce je vytesána s výrazně nakročenou levou nohou. V pravé ruce svírá český patron praporec a levou přidržuje štít přitisknutý k levému boku. Tělo sv. Václava halí řasený plášť upevněný na levém rameni. Pod pláštěm je zbroj, jejíž hrudní část zdobí akantový dekor. Tradiční knížecí koruna, kterou je světec korunován, je na vrcholu ozdobena výrazným pozlaceným křížem. Světec má obdobně ustaraný výraz a podobně ztvárněné vlasy a vousy jako svatováclavská socha z kaple sv. Anny Panenských Břežanech.

Sv. Václav z hlavního oltáře kostela Panny Marie od Matyáše B. Brauna

Matyáš Bernard Braun se narodil 24. února roku 1684 v Sautens v Tirolech a zemřel 15. února 1738 v Praze. Tento sochař a řezbář vychází z rakouské řezbářské tradice. Dále se vyškolil v severní Itálii a před rokem 1710 se natrvalo usadil v Praze.¹⁸¹

Socha sv. Václava [41] vznikla před rokem 1723 jako součást sochařské výzdoby hlavního oltáře v poutním kostele Panny Marie ve Staré Boleslavi. Patří do souboru soch, umístěných na římsách a volutách oltáře, kde kromě sv. Václava najdeme sv. Ludmilu, Kosmu a Damiána.¹⁸²

Dřevěná štukovaná socha sv. Václava je umístěna po pravici Panny Marie unášené anděly. Její protějšek tvoří socha sv. Ludmily. Je vyřezán v pokrčené pozici, nakloněné na levou stranu, připomínající úklonu. Ve vysoce zdvižené pravé ruce drží rozevlátý prapor, levou ruku má skloněnou dlaní k zemi a jakoby vyvažoval svůj postoj. Levou nohou klečí na nízkém reliéfně zdobeném soklu, o který má opřený dolní konec praporce.

¹⁷⁹ Ibidem, s. 223.

¹⁸⁰ Ibidem, s. 249.

¹⁸¹ EPch [Emanuel Poche], heslo Braun (Praun) Matyáš Bernard, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění I.*, Praha 1995, s. 86.

¹⁸² Emanuel Poche, *Matyáš Bernard Braun, sochař českého baroka a jeho dílna*, Praha 1986, s. 117.

Sv. Václav je oděný ve zbroji, pod níž vyčnívá po kolena dlouhá suknice, a částečně zahalený dynamicky ztvárněnou draperií pláště sepnutého pod krkem. Korunován je tradiční knížecí korunou s kamárami. Podlouhlé vlasy se mu vlní kolem postarší tváře porostlé vousem. Pohled světec upírá na střední část oltáře.

Dalšími díly se svatováclavskou tematikou od Matěje Bernarda Brauna jsou například dřevěná socha sv. Václava z hlavního oltáře kostela v Horkách vytvořená po roce 1730 nebo taktéž dřevěná socha téhož světce na bočním oltáři kostela v Cítolibeč z roku 1733.¹⁸³

Sv. Václav z oltáře sv. Jana Nepomuckého od Jiřího A. Heinze

Sochař Jiří Jan Antonín Heinz byl pokřtěn 24. března 1698 ve Svitavách a zemřel 22. května roku 1759 ve Znojmě. První sochařské vzdělání získal v okruhu sochaře Matyáše Bernarda Brauna. Roku 1755 vstoupil do dominikánského kláštera ve Znojmě a jeho práce vznikaly hlavně pro klášterní kostel sv. Kříže.¹⁸⁴

Socha sv. Václava [42] je součástí oltáře sv. Jana Nepomuckého v dominikánském klášterním kostele sv. Kříže ve Znojmě, který vznikl před rokem 1753. Jedná se o dřevěnou, asi 190 centimetrů vysokou sochu, umístěnou na hranolovém předloženém soklu po straně oltáře. Postava světce je natočená k divákovi s hlavou otočenou nalevo, ke středu oltáře. V pravé ruce drží praporec s dlouhou splývavou draperií a levou rukou přidržuje meč, upevněný na levé straně k opasku. Za levou nohou má opřený štít.¹⁸⁵

Ztvárněn je v již tradičním podání rytíře ve zbroji s pláštěm, v tomto případě zdobeném hermelínem a halícím větší části paží a rukou postavy. Stroze pojatý oděv je doplněn řetězem s medailonem zavěšeným kolem krku. Svatý kníže je korunován knížecí korunou s vrcholovým křížem. Tvář s vousem je rámovaná delšími vlnitými vlasy. Je vážná a klidná.

¹⁸³ Ibidem, s. 320.

¹⁸⁴ MSk [Miloš Stehlík], heslo Heinz Jiří Jan Antonín, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění I.*, Praha 1995, s. 252.

¹⁸⁵ Helena Zápalková, *Jiří Antonín Heinz: 1698-1759*, 1. vyd., Olomouc 2011, s. 106.

Celá socha vyznívá loutkovitě a je možné, že byla v minulosti upravená a tuto změnu dnes překrývá nepůvodní bílý nátěr.¹⁸⁶

Malby sv. Václava od Karla Škréty

Karel Škréta se narodil roku 1610 Kundratu Škrétovi a jeho ženě, Kateřině Herkulesové z Morchendorfu.¹⁸⁷ zemřel 30. července 1674. Pohřben byl 1. srpna před oltářem Panny Marie Neapolské v pravé lodi kostela sv. Havla na Starém Městě.¹⁸⁸

Prvního vzdělání se mu dostalo patrně v sousední týnské škole. Následně se vyučil po umělecké stránce a to nejspíše u rytce Jiljího (Egidia) Sadelera. Mezi lety 1627 až 1628 odešel ze země, pravděpodobně kvůli českobratrskému vyznání.¹⁸⁹ Na začátku roku 1638 je opět v Praze a během let zde uplatňuje právo na rodinné majetky. 19. ledna roku 1644 se jméno Karla Škréty poprvé objevuje v bratrstvu staroměstských malířů.¹⁹⁰

Mezi nejvýznamnější díla Karla Škréty patří obrazy ze *Svatováclavského cyklu* [43, 44, 45]. Cyklus 32 lunetových obrazů vznikl mezi lety 1641 až 1643 a byl vytvořen pro klášter bosých augustiniánů usazených u opuštěného kostela sv. Václava na Zderaze od roku 1623. Cyklus byl umístěn v ambitu kláštera, začínal na východní straně blízko kaple Božího hrobu a západního průčelí kostela sv. Václava.¹⁹¹

Podobný, ale dřívější cyklus z období renesance najdeme v kapli sv. Václava v katedrále sv. Víta. Tento renesanční cyklus zdůrazňoval slavnostní scény státního a veřejného působení sv. Václava jako panovníka, vojevůdce a příkladného křesťana. Ve Škrétově barokním cyklu jsou zdůrazněny životopisné momenty. Jsou zde líčeny světcovy osobní osudy. Tím pádem zde oproti renesančnímu cyklu přibyly ještě další scény.¹⁹²

¹⁸⁶ Ibidem, s. 106.

¹⁸⁷ Jaromír Neuman, *Karel Škréta 1610 – 1674*, Praha 1974, s. 44-45.

¹⁸⁸ Ibidem, s. 48.

¹⁸⁹ Ibidem, s. 44-45.

¹⁹⁰ Ibidem, s. 46-47.

¹⁹¹ Ibidem, s. 65.

¹⁹² Ibidem, s. 68.

Mezi významná díla patří i další obrazy se svatováclavskou tematikou. Jedná se například o monumentální obraz *Sv. Václav mezi anděly* [46] z kostela sv. Štěpána na Novém Městě pražském a jeho model.¹⁹³

Pečlivě provedený model o velikosti 88x66cm přibližně z 50. let, provedený v oleji na plátně, má možnou souvislost s nezvěstným oltářním obrazem *sv. Václava mezi anděly*, ze zderazského kostela sv. Václava. Pravděpodobně měl shodnou ikonografickou koncepci. Typem světce, jeho oděvem skládajícím se hlavně ze zbroje a vévodské čapky, meče, štítu se svatováclavskou orlicí a kopím s korouhví, umělec volně navázal na vyobrazení sv. Václava v iniciále z *Liber Viaticus* od biskupa Jana ze Středy a také na další vyobrazení, která s tímto gotickým typem souvisejí. Obraz je celkově pojat jako oslava českého vévody a vojevůdce ochraňujícího zemi. Dodatečně byla k tomuto obrazu nalezena v Berlíně kresba [47].¹⁹⁴ Celým ikonografickým pojetím světce jako českého vévody a vojevůdce s korouhví a štítem, frontálním natočením postavy, do šířky rozvinutým pohybem a oblečením se podobá velkému obrazu *sv. Václava mezi anděly* z kostela sv. Štěpána na Novém Městě.¹⁹⁵

Po dynamickém baroku nastupuje poněkud střízlivější éra v umění. Střízlivější a klasicizující projevy se odrážejí i v umění s náboženskou tematikou a nevynechávají ani patrona české země.

Malby sv. Václava od Františka Tkadlíka

František Tkadlík se narodil 23. listopadu 1786 v Praze a zde také 16. ledna 1840 zemřel. První umělecké cítění pochytil od Antonína nebo Františka Jindřicha Wolfa. Mladý František Tkadlík se vzdělával v umění i ve vědních oborech. Studoval na gymnáziu a v roce 1803 se zapsal na pražskou akademii, kde studoval malbu a kresbu do roku 1807. Zároveň s tímto studiem studuje v rozmezí let 1805-1806 ještě na Karlo-Ferdinandově universitě filosofii.¹⁹⁶

Z Tkadlíkova díla se ke svatému Václavovi vztahují hlavně obrazy *Sv. Václav a Ludmila při mši*, někdy též nazývaný jako *Přijímání sv. Václava*, a *Sv. Václav dává*

¹⁹³ Ibidem, s. 98.

¹⁹⁴ Ibidem, s. 98-99.

¹⁹⁵ Ibidem, s. 207-208.

¹⁹⁶ Viz Petrová (pozn. 119), s. 6.

vyučovati pohanské děti. Oba obrazy zapadají do tehdejšího romantického proudu umění, plného domácího vlastenectví.¹⁹⁷

Obraz *Sv. Václav a Ludmila při mši (Přijímání sv. Václava)* [48] pochází z roku 1837.¹⁹⁸ Tento obraz je pokládán za Tkadlíkovo vrcholné dílo. Byl vytvořen jako protějšek obrazu *Svaté Rozálie*.¹⁹⁹ Je laděn do teplých zlatavých tónů a vyznačuje se zaoblenými liniemi a tvary.²⁰⁰ Zobrazuje scénu mše, které se kromě kněze sloužícího mši účastní svatý Václav v dětském věku, jeho babička svatá Ludmila a jejich doprovod. Scéna působí reliéfně, téměř jako by se jednalo o vlys. Hlavní kompoziční linie vychází ze zástupu doprovodných postav a následuje plášť svaté Ludmily. Přerušuje ji postava dětského knížete a pokračuje po ornátu kněze k hostii, kterou kněz drží ve zdvižených rukou.²⁰¹

Druhým svatováclavským dílem Tkadlíka je obraz *Sv. Václav dává vyučovati pohanské děti* [49] z roku 1837. Obraz navazuje na svatováclavskou legendu. Je možné, že se zde umělec inspiroval barokním svatováclavským cyklem od Karla Škréty. Světec je zde vyobrazen jako světský kníže, bez svatozáře.²⁰² V popředí plánu stojí světec v červeném plášti s hermelínem a knížecí korunou na hlavě. Přivádí dvě malé děti a předává je do péče knězi, který se jich ujímá. V pozadí vidíme scénu vykoupení dalších dětí. Scéna má spíše historický než náboženský význam.

Svatý Václav ze sousoší sv. Norberta, Václava a Zikmunda od Josefa Maxe

Josef Max se narodil 16. ledna roku 1804 v Janově u Sloupu v Čechách a zemřel 18. června roku 1855 v Praze. Byl starším bratrem Emanuela Maxe (1810-1901).²⁰³ Jako šestadvaceti letý si otevřel dílnu v Praze, kterou brzy proslavil. Vyučil se řezbářem a své vzdělání doplnil na pražské akademii u Josefa Berglera (1753-1829). Pracoval na obnově sochařské výzdoby Karlova mostu a společně s bratrem Emanuelem vytvořil

¹⁹⁷ Ibidem, s. 114.

¹⁹⁸ Ibidem, s. 114.

¹⁹⁹ Viz Volavka (pozn. 117), s. 41.

²⁰⁰ Viz Petrová (pozn. 119), s. 114.

²⁰¹ Viz Volavka (pozn. 117), s. 41.

²⁰² Viz Petrová (pozn. 119), s. 114.

²⁰³ Vojtěch Volavka, *Sochařství devatenáctého století*, Praha 1948, s. 36.

pomník Josefa I. nebo pomník maršála Radeckého. Pro Karlův most vytesal sousoší sv. Norberta, Václava a Zikmunda [50] a sochu sv. Josefa s Ježíšem.²⁰⁴

Po levé straně sochy svatého Norberta na Karlově mostě v Praze stojí socha svatého Václava [51], jako součást sousoší sv. Norberta, Václava a Zikmunda. Sousoší vytvořil roku 1853 Josef Max jako náhradu za poničené sousoší sv. Norberta od Ignáce Platzera z roku 1764. Sousoší objednal dr. Jeroným Zeidl, opat premonstrátského kláštera na Strahově, kde byl také umístěn dřevěný model tohoto sousoší.²⁰⁵

Sousoší, signované pod levou nohou sochy sv. Norberta, stojí na bohatě členěném neogotickém soklu. Sochař krajní figuru znázorňující sv. Václava doplnil oděvem, inspirovaným sochou stejného světce z katedrály sv. Víta v Praze.²⁰⁶ Oděv tvoří po kolena dlouhá tunika přepásaná opaskem a dlouhý plášť. Na ruku a nohu je vidět kovová zbroj chránící předloktí a dolní partii nohou od kolen po kotníky. Dlouhé vlasy má svatý Václav uhlazené na záda a vousy krátce upravené.

Maxův sv. Václav má podobný i postoj až na výrazněji nakročenou pravou nohu a zdviženou pravou paži, svírající praporec (v případě parlérovské sochy kopí). Hlava sochy z Karlova mostu není tak výrazně skloněná a tvář světce zde působí přísnějším dojmem. Také koruna na hlavě světce nevypadá jako klasická knížecí koruna, kterou bývá tradičně korunován svatý Václav.

Jezdecký pomník sv. Václava od Josefa V. Myslbeka

Josef Václav Myslbek se narodil 20. června 1848 a zemřel 2. června 1922. Pocházel z řemeslnické rodiny, jeho otec Václav Myslbeck (1813–1887) se živil jako malíř pokojů.²⁰⁷

Základní vzdělání získal na nižší reálce a vyučil se sazečství. Později se dostal do dílny sochaře Tomáše Seidana. V této dílně pracoval do roku 1866, kdy se Seidanem odjel do Vídně jako pomocník.²⁰⁸ Ve Vídni se setkal s Václavem Levým. Pod jeho

²⁰⁴ *Českolipský deník*, http://ceskolipsky.denik.cz/zpravy_region/vyroci-dila-janovskeho-rodaka-josefa-maxe-zdobi-karluv-most-20140117.html, vyhledáno 6. 4. 2017.

²⁰⁵ Jan Herain, *Karlův most v Praze*, Praha 1908, s. 27.

²⁰⁶ *Ibidem*, s. 27.

²⁰⁷ V. V. Štech, Životopisná data, in: Václav Vilém Štech, et al., *Josef Václav Myslbek*, Praha 1954, s. 49.

²⁰⁸ *Ibidem*, s. 49.

vlivem se vrátil zpět do Prahy a posléze se stal jeho pomocníkem. Na podzim roku 1868 vstoupil na pražskou akademii. Byl přijat do malířského ateliéru Josefa Matyáše Trenkwalda²⁰⁹. Roku 1885 byl Myslbek jmenován učitelem figurálního modelování s titulem profesora na státní uměleckoprůmyslové škole v Praze. V roce 1888 pak získal definitivní titul profesora a roku 1893 se stal ředitelem školy.²¹⁰

Od roku 1886 začal pracovat na návrzích a studiích k *pomníku sv. Václava*. Socha měla být umístěna na schodišti nové budovy Národního muzea. Na základě druhého návrhu z roku 1888 [52] byla obnovena myšlenka umístění pomníku na bývalém Koňském trhu, kde měl nahradit barokní pomník od sochaře Bendla, který byl přenesen na Vyšehrad.²¹¹

Do 21. října 1895 pak vznikl nový model [53]. Sochař ale nebyl spokojen s výsledným dílem a model světce přetvořil a poté ještě několikrát přepracoval, upravil. Nový návrh, v pořadí už sedmý, vznikl v letech 1898-99. Později se měnilo pojetí hlavy sv. Václava. Postupně vzniklo mezi lety 1902 do 1903 deset studií světcovy hlavy v životní velikosti [54, 55]. V září 1902 byl schválen konečný návrh pomníku v životní velikosti. Hlavní část pomníku, tedy pomník s jezdcem na koni, provedla firma Bendlmeier a Červinka do roku 1908. Myslbek pak dále pracoval na sochách světců od roku 1901 až do roku 1923.²¹²

U pomníku svatého Václava je vidět snaha o maximální realistické zobrazení detailů. Umělec vystihl povrch těla a pohyb končetin koně. Pohyb zvířete, který přechází do postavení figury světce. Věnoval se dlouhým studiím přílby, drátěné košile, meče, ale také pláště a podrobností výzbroje. Velké pozornosti se dostalo tváří figury, ze které vyzařuje vnitřní klid. Má jednoduše podanou přesvědčující, vážnou, až smutnou tvář s vousem a dvoudílnou bradkou. Síla a odhodlání ve tváři se pojí s něhou. Svatý Václav působí spíše jako voják než jako světec [56].²¹³

Svatováclavský pomník [57, 58] na dnešním Václavském náměstí v Praze je bezesporu mistrovským dílem Josefa Václava Myslbeka, na kterém pracoval podstatnou

²⁰⁹ Pražská akademie tehdy ještě neměla sochařskou školu. - Ibidem, s. 50.

²¹⁰ Ibidem, s. 52.

²¹¹ Ibidem, s. 52.

²¹² Ibidem, s. 53.

²¹³ Viz Štech (pozn. 207), s. 29.

část svého života, a které bylo částečně dokončené až po jeho smrti. Je také nejvýznamnější jezdeckou sochou v dějinách českého umění.²¹⁴

²¹⁴ Viz Volavka (pozn. 188), s. 238.

7. ZÁVĚR

Tato bakalářská práce měla za úkol objasnit některé nejasné informace o kašně svatého Václava v Tovačově. Konkrétně vznik a okolnosti osazení sochy světce a jeho ikonografii.

Z průzkumu archivu, literatury a dalších zdrojů informací, jako jsou například výtahy z kronik a podobných zdrojů uveřejněné v novinových článcích, jsme vynesli na světlo informace, které dosud nebyly řádně prezentovány, byly opomíjeny, nebo se k nim předchozí badatelé z nějakého důvodu nedostali. Důležité jsou informace získané a publikované Jiřím Lapáčkem²¹⁵ o možném vysvěcení sochy sv. Václava 26. listopadu 1780 a její možné umístění na kašnu už v témže roce, tedy před domnělým osazením při opravách v roce 1872.

Nepodařilo se ovšem zjistit, kdo je autorem sochy. Jisté zůstává, že je dílem olomouckého sochaře, jak je obecně uváděno. Konkrétní jméno nebo další informace tak zůstávají předmětem dalšího bádání.

V práci jsou prezentovány vybrané regionální příklady vztahující se k zobrazení českého zemského patrona a významné příklady mapující jeho zobrazení v českých zemích, zaměřené na barokní sochařství.

²¹⁵ Viz Lapáček (pozn. 23), s. 2.

8. SEZNAM LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ

Seznam pramenů

Leon Bouchal, *Návrh na prohlášení objektu za kulturní památku*, Tovačov 2014.

Daniela Kaňáková, *Evidenční list památky*, 2014.

Okresní archiv Přerov, inv. č. 525/66, Oprava kašny a stavba sochy sv. Václava na náměstí, 1871-1875.

Okresní archiv Přerov, inv. č. 568/73, Protokoly.

René Seifried, *Návrh na restaurování kamenné sochy sv. Václava s podstavcem v Tovačově*, 2013.

Petra Ulbrichová, *Rozhodnutí ministerstva kultury o prohlášení kašny se sochou sv. Václava na náměstí v Tovačově za kulturní památku*, Praha 2014, s. 2.

Seznam literatury

Oldřich J. Blažíček, *Jan Jiří Bendl pražský sochař českého baroka*, Praha 1937, s. 9-29.

Oldřich J. Blažíček, *Karlův Most*, Praha 1966.

Leon Bouchal et al., *Tovačov: město pod Spanilou věží*, Tovačov 2008.

Leon Bouchal a kol., *Pozdrav z Tovačova, historické pohlednice z města pod spanilou věží*, Tovačov 2011, s. 60.

Josef Dostál, *Seznam nemovitých chráněných památek okresu Přerov*, Přerov 1973, s. 95.

Jan Herain, *Karlův most v Praze*, Praha 1908, s. 21.

Petr Klučina, *Zbroj a zbraně - Evropa 6.-17. st.*, Praha - Litomyšl 2004.

Kolektiv autorů, *Poznávej své město aneb Průvodce Tovačovem*, Tovačov 2010, s. 24.

IK [Ivo Kořán], heslo Jäckel Matěj Václav, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění I.*, Praha 1995, s. 308.

Josef Krása, *Svatováclavská kaple*, Praha 1971.

Rudolf Kreutz, *Vlastivěda moravská. II, Místopis Moravy. Díl III. místopisu, Jičínský kraj. Přerovský okres*, Brno 2008.

Ivo Krsek - Zdeněk Kudělka - Miloš Stehlík - Josef Válka, *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996, s. 412.

Petr Kubín, Kdo byl svatý Václav aneb úvod do nového „svatováclavského sborníku“, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 15-19.

Lila Matoušová a Zdeněk Čihánek, *Bohumír Fritsch 1706-1750: medailon sochaře - štukatéra k 300. výročí jeho narození*, Holešov 2005, s. 17.

Jiří Mikulec, Kult svatého Václava a barokní náboženská bratrstva v Čechách, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 363-372.

Aleš Mudra, Královské atributy ve středověké ikonografii svatého Václava, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 329-336.

Jaromír Neuman, *Karel Škréta 1610 – 1674*, Praha 1974.

Michaela Ottová, Zobrazení svatého Václava za vlády Jagellonců v Českých zemích, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 345-347.

Martin Pavlíček, Barokní sochařství, in: Jindřich Schulz (ed.), *Dějiny Olomouce, 1. svazek*, Olomouc 2009, s. 447.

Martin Pavlíček, Sochaři a sochařství baroka v Olomouci, in: Ondřej Jakubec, Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko: Výtvarná kultura let 1620-1780*, Olomouc 2010, s. 125.

Martin Pavlíček, Olomoucké barokní kašny, in: Ondřej Jakubec, Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko: Výtvarná kultura let 1620-1780*, Olomouc 2010, s. 152.

Jaromír Pešina, *Kaple sv. Václava v chrámu sv. Víta v Praze*, Praha 1940.

Eva Petrová, *František Tkadlík*, Praha 1960.

Emanuel Poche, *Matyáš Bernard Braun, sochař českého baroka a jeho dílna*, Praha 1986, s. 117, 320.

EPch [Emanuel Poche], heslo Braun (Praun) Matyáš Bernard, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění I.*, Praha 1995, s. 86.

August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung : Grundzüge einer Kunstgeschichte dieses Landes mit besonderer Berücksichtigung der Baukunst : eine Studie. IV. Band, Das Zeitalter der Barocke*, Wien 1904, s. 1237, 1241, 1251, 1384.

Rudolf Rouček, *Chrám sv. Víta – dějiny a průvodce*, Praha 1948, s. 13-17.

Jan Royt, Ikonografie svatého Václava ve středověku, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 301-319.

Seznam nemovitých kulturních památek okresu Přerov, Olomouc 1993, s. 47.

Jiří Sláma, Kníže svatý Václav, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 31-45.

MSk [Miloš Stehlík], heslo Heinz Jiří Jan Antonín, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění I.*, Praha 1995, s. 252.

Bohumír Štéger, *Tovačov - 650 let městem*, Tovačov 1971, s. 10-16.

V. V. Štech, J. V. Myslbek, in: Václav Vilém Štech, et al., *Josef Václav Myslbek*, Praha 1954, s. 7-31.

V. V. Štech, Životopisná data, in: Václav Vilém Štech, et al., *Josef Václav Myslbek*, Praha 1954, s. 49-54.

Jana Tischerová, *Matěj Václav Jäckel: sochař českého baroka 1655-1738*, Praha 2013, s. 222-223, 249.

Tovačovské památky 1866 (sestavil Jiří Jemelka), Tovačov 2010.

Vojtěch Volavka, *Sochařství devatenáctého století*, Praha 1948.

Vojtěch Volavka, *České malířství a sochařství 19. století*, Praha 1968, s. 41-238.

Helena Zápalková, *Jiří Antonín Heinz: 1698-1759*, 1. vyd. Olomouc 2011, s. 106.

Seznam diplomových prací

Hana Holásková, *Stavební a umělecká historie zámku v Tovačově* (diplomní práce), Ústav hudební vědy FFMU, Brno 2009, s. 33.

Anna Sochrová, *Jezdecký pomník sv. Václava od Jana Jiřího Bendla v Praze* (diplomní práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2007, s. 22, 56-67.

Milan Šálek, *Barokní sochařství ve Znojmě* (diplomní práce), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 2015, s. 40-41.

Milan Škobrtal, *Michael Mandík (kolem 1640-1694)* (diplomní práce), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 2011, s. 23-25, 45, 158-159.

Seznam novinových článků

Jiří Lapáček, *Sochař Arnošt Mělnický vedl s Tovačovem spor o kašnu: toulky regionem*, in: *Právo. Střední a východní Morava*, roč. 19, č. 260, 2009, s. 2.

Petra Poláková-Uvírová, Barokní kašna v Tovačově je nově kulturní památkou.: Socha svatého Václava v nadživotní velikosti ozdobila vzácné dílo až později, in: Nové Přerovsko, 14. 11. 2014, č. 46, s. 5.

(šum) Kašnu na náměstí v Tovačově opravují, in: Nové Přerovsko, 18. 10. 2013, č. 42, s. 5.

Seznam internetových zdrojů

Českolipský deník, http://ceskolipsky.denik.cz/zpravy_region/vyroci-dila-janovskeho-rodaka-josefa-maxe-zdobi-karluv-most-20140117.html, vyhledáno 6. 4. 2017.

L. Černošek, Zdroje vody pro město Znojmo,
http://okraspol.sweb.cz/pages/pamet_mista_zdroje_vody_pro_znojmo.html, vyhledáno 20. 3. 2016.

Hasiči Tovačov, <http://hasici-tovacov.webnode.cz/o-nas/>, vyhledáno 20. 1. 2016.

Maletínský pískovec, <http://www.regionmohelnicko.cz/o/maletinsky-piskovec>, vyhledáno 18. 3. 2016.

MonumNet, <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=147603>, vyhledáno 17. 3. 2016.

Památkový katalog, sochy sv. Václava a Anny,
<http://pamatkovykatalog.cz/?mode=parametric&indexId=35790%2F8-453&presenter=ElementsResults>, vyhledáno 17. 3. 2016.

Památkový katalog, morový sloup, socha sv. Floriana a socha sv. Vendelína,
<http://pamatkovykatalog.cz/?mode=parametric&indexId=25396%2F8-449&presenter=ElementsResults>, vyhledáno 17. 3. 2016.

Pro památky, <http://www.propamatky.info/cs/zpravodajstvi/olomoucky-kraj/opravene-pamatky/tovacov-ma-novou-kulturni-pamatku-%E2%80%93-kasnu-na-namesti/2383/>, vyhledáno 11. 1. 2015.

Přerovský deník, http://prerovsky.denik.cz/zpravy_region/v-kojetine-opravuji-dve-nejstarsi-sochy-20121023.html, vyhledáno 17. 3. 2016.

Tovačovský Kamelot,
http://www.tovacov.cz/e_download.php?file=data/editor/98cs_5.pdf&original=kamelot+1+2011.pdf, vyhledáno 22. 3. 2016, s. 4.

9. SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

1. Kašna sv. Václava, pískovec, Tovačov, Náměstí. Foto: Kristýna Svobodová
2. Chrlič kašny ve tvaru lví hlavy, kolem 1872, bronz, Tovačov, Náměstí. Foto: Kristýna Svobodová
3. Sv. Václav, konec 18. století, pískovec, Tovačov, Náměstí. Foto: Kristýna Svobodová
4. Sv. Václav, konec 18. století, pískovec, detail, Tovačov, Náměstí. Foto: Kristýna Svobodová
5. Sv. Václav, konec 18. století, pískovec, Tovačov, Náměstí, pravý profil. Foto: Kristýna Svobodová
6. Michael Mandík, Sv. Václav, 1677–1683, mušlový vápenec, Znojmo, Václavské náměstí. Foto: Milan Šálek
7. Michael Mandík, Neptun, 1683, pískovec, Olomouc, Dolní náměstí. Foto: Kristýna Svobodová
8. Václav Schüller - Michael Mandík, Neptunova kašna, 1683, pískovec, Olomouc, Dolní náměstí. Foto: Kristýna Svobodová
9. Michael Mandík, Herkul, 1687-1688, pískovec, Olomouc, Horní náměstí. Foto: Kristýna Svobodová
10. Václav Schüller - Michael Mandík, Herkulova kašna, 1687-1688, pískovec, Olomouc, Horní náměstí. Foto: Kristýna Svobodová
11. Kristus klade mučednickou korunu na hlavu Václavovi, kterému se koří kněžna Emma, před rokem 1006, iluminace, Gumpoldova legenda Život sv. Václava. Foto: Archiv CMS UK a AV ČR
12. Zavraždění knížete Václava, před rokem 1006, iluminace, Gumpoldova legenda Život sv. Václava. Foto: Archiv CMS UK a AV ČR
13. Iniciála "D" s postavou trůnícího knížete Václava, kolem roku 1086, iluminace, Kodex Vyšehradský. Foto: Archiv CMS UK a AV ČR
14. Svatý Václav, kolem roku 1165, kamenný reliéf, Jakub u Kutné Hory, fasáda kostela sv. Jakuba. Zdroj: Jan Royt, Ikonografie svatého Václava ve středověku, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, 2010, s. 307.
15. Trůnící kníže Václav na rubu pečeti krále Vladislava II., 1169, pečeť. Foto: Archiv CMS UK a AV ČR
16. Svatý Václav na pečeti Starého města Pražského, pol. 13. století, pečeť. Foto: Marcela Handlová

17. Mistr Liber viaticus, Svatý Václav v iniciále, 50. léta, 14. století, iluminace, Liber Viaticus. Zdroj: Pavel Brodský, *Krásy českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012.
18. Petr Parlář, Sv. Václav, 1373, opuka, Praha, katedrála sv. Víta, kaple sv. Václava. Foto: Fototéka Pražského hradu
19. Poslední soud, 1366 – 67, detail, mozaika, Zlatá brána, Praha, katedrála sv. Víta. Foto: Libor Sváček, archiv Vydavatelství MCU s.r.o.
20. Sv. Václav, kol. 1500, pískovec, Olomouc, expozice Arcidiecézního muzea. Foto: Prokop Paul
21. Sv. Václav, kol. 1500, pískovec, detail, Olomouc, expozice Arcidiecézního muzea. Foto: Prokop Paul
22. Hans Fries?, Psalterium Olomucense - sv. Václav, 1499, titulní dřevořez. Zdroj: Ivo Hlobil, Stanislav Thurzo a jeho vztah k renesanci počátkem 16. století, in: Ivo Hlobil – Eduard Petřů, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992, s. 130.
23. Graduál z Louky, detail iniciály se sv. Václavem, 1499, Olomouc, Státní vědecká knihovna. Zdroj: Ivo Hlobil, Stanislav Thurzo a jeho vztah k renesanci počátkem 16. století, in: Ivo Hlobil – Eduard Petřů, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992, s. 130.
24. Sv. Václav, 1702, Kojetín, ul. Vyškovská. Foto: Kristýna Svobodová
25. Sv. Václav, 1702, Kojetín, ul. Vyškovská, detail, zadní pohled. Foto: Kristýna Svobodová
26. Gottfried Fritsch, Sv. Václav, kolem pol. 18. století, detail, Tovačov, val v areálu zámku. Foto: Kristýna Svobodová
27. Gottfried Fritsch, Sv. Václav, kolem pol. 18. století, Tovačov, val v areálu zámku. Foto: Kristýna Svobodová
28. Gottfried Fritsch, Sv. Václav, kolem pol. 18. století, detail „putti“, Tovačov, val v areálu zámku. Foto: Kristýna Svobodová
29. Gottfried Fritsch, Kašna s „putti“, kolem pol. 18. století, Tovačov, zámecký park. Foto: Kristýna Svobodová
30. Gottfried Fritsch, Kašna s „putti“, kolem pol. 18. století, detail, Tovačov, zámecký park. Foto: Kristýna Svobodová
31. Kaple sv. Václava, 1344-1367, Praha, katedrála sv. Víta. Foto: Fototéka Pražského hradu
32. Vladislav Jagellonský, 1509, nástěnná malba, Praha, katedrála sv. Víta, kaple sv. Václava, východní stěna kaple. Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vladislaus_II_of_Bohemia_and_Hungary.jpg
33. Anna z Foix a Candale, 1509, nástěnná malba, Praha, katedrála sv. Víta, kaple sv. Václava, východní stěna kaple. Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anne_de_Foix.jpg

34. Čeští zemští patroni, 1510-20, nástěnná malba, Praha, katedrála sv. Víta, kaple sv. Václava, východní stěna kaple. Foto: Z. Homola
35. Jan Jiří Bendl, Sv. Václav, 1662, Praha, Pražský hrad, Staré probošství. Zdroj: Oldřich J. Blažíček, *Jan Jiří Bendl pražský sochař českého baroka*, Praha 1937, s. 26.
36. Jan Jiří Bendl, Sv. Václav z tzv. vinařského sloupu, 1676, Praha, Staré město, Křížovnické náměstí. Zdroj: Oldřich J. Blažíček, *Jan Jiří Bendl pražský sochař českého baroka*, Praha 1937, s. 28.
37. Jan Jiří Bendl, Tzv. Vinařský sloup, 1676, Praha, Staré město, Křížovnické náměstí. Zdroj: Oldřich J. Blažíček, *Jan Jiří Bendl pražský sochař českého baroka*, Praha 1937, s. 33.
38. Jan Jiří Bendl, Jezdecká socha sv. Václava, 1680, pískovec, kopie Jiří Novák, Praha, Vyšehrad. Zdroj: <http://www.kkvys.cz/jezdecky-pomnik-sv-vaclava>, vyhledáno 15. 3. 2017.
39. Matěj Václav Jäckel, Socha sv. Václava, 1707, lipové dřevo, Panenské Břežany, kaple sv. Anny, oltář. Zdroj: Jana Tischerová, *Matěj Václav Jäckel: sochař českého baroka 1655-1738*, Praha 2013, s. 223.
40. Matěj Václav Jäckel, Socha sv. Václava, 1709-11, pískovec, Český Krumlov, nám. Svobody, sloup Nejsvětější a dědičným hříchem Neposkvrněné Matky Boží. Zdroj: Jana Tischerová, *Matěj Václav Jäckel: sochař českého baroka 1655-1738*, Praha 2013, s. 246.
41. Matyáš Bernard Braun, Socha sv. Václava, před 1723, štukované dřevo, Stará Boleslav, kostel Panny Marie, oltář. Foto: Josef Prošek
42. Jiří Jan Antonín Heinz, Socha sv. Václava, před 1753, dřevo, Znojmo, klášterní kostel sv. Kříže, oltář sv. Jana Nepomuckého. Zdroj: Helena Zápalková, *Jiří Antonín Heinz: 1698-1759*, 1. vyd. Olomouc 2011, s. 106.
43. Karel Škréta, Narození sv. Václava, 1640, olej na plátně, Národní galerie v Praze. Foto: Národní galerie v Praze
44. Karel Škréta, Sv. Václav nechá kácet pohanské modly a stavět křesťanské kostely, 1641, olej na plátně, Muzeum umění Olomouc. Foto: Muzeum umění Olomouc
45. Karel Škréta, Zlický kníže Radslav se pokořuje sv. Václavu, 1641, olej na plátně, Národní galerie v Praze. Foto: Národní galerie v Praze
46. Karel Škréta, Sv. Václav mezi anděly, 50. léta, olej na plátně, Praha, Nové město, kostel sv. Štěpána. Zdroj: <http://remark-atelier.cz/obrazy/restaurovani/20>, vyhledáno 15. 3. 2017.
47. Karel Škréta, Sv. Václav mezi anděly, asi po 1650, kresba, Berlín, Museum Dahlen. Zdroj: Jaromír Neuman, *Karel Škréta 1610 – 1674*, Praha 1974.
48. František Tkadlík, Sv. Václav a Ludmila při mši (Přijímání sv. Václava), 1837, olej, dřevo, Národní galerie v Praze. Foto: Národní galerie v Praze

49. František Tkadlík, Sv. Václav dává vyučovati pohanské děti (kompoziční skica), 1837, olej, dřevo. Zdroj: Eva Petrová, *František Tkadlík*, Praha 1960.
50. Josef Max, sousoší sv. Norberta, Václava a Zikmunda, 1853, Praha, Karlův most. Foto: Hana Koliášová
51. Josef Max, sousoší sv. Norberta, Václava a Zikmunda, 1853, detail, Praha, Karlův most. Foto: Hana Koliášová
52. Josef Václav Myslbek, Pomník sv. Václava, 1888, bronzový model. Foto: Josef Ehm
53. Josef Václav Myslbek, Pomník sv. Václava, 1895, model. Foto: Josef Ehm
54. Josef Václav Myslbek, Hlava sv. Václava, 1902, studie. Foto: Josef Ehm
55. Josef Václav Myslbek, Hlava sv. Václava, 1903, studie. Foto: Josef Ehm
56. Josef Václav Myslbek, Pomník sv. Václava, 1888-1923, bronz, detail, Praha, Václavské náměstí, Foto: Aleš Tošovský
57. Josef Václav Myslbek, Pomník sv. Václava, 1888-1923, Praha, Václavské náměstí, Foto: Hana Koliášová
58. Josef Václav Myslbek, Pomník sv. Václava, 1888-1923, bronz, detail, Praha, Václavské náměstí, Foto: Adam Svoboda

10. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

1. Kašna sv. Václava, pískovec.

2. Chrlič kašny ve tvaru lví hlavy, kolem 1872, bronz.

3. Sv. Václav, konec 18. století, pískovec.

4. Sv. Václav, konec 18. století,
pískovec, detail.

5. Sv. Václav, konec 18. století,
pískovec, pravý profil.

6. Michael Mandík, Sv. Václav, 1677–1683, mušlový vápenec.

7. Michael Mandík, Neptun, 1683, pískovec.

8. Václav Schüller - Michael Mandík, Neptunova kašna, 1683, pískovec.

9. Michael Mandík, Herkul, 1687-1688, pískovec.

10. Václav Schüller - Michael Mandík, Herkulova kašna, 1687-1688, pískovec.

11. Kristus klade mučednickou korunu na hlavu Václavovi, kterému se koří kněžna Emma, před rokem 1006, iluminace.

12. Zavraždění knížete Václava, před rokem 1006, iluminace.

13. Iniciála "D" s postavou trůnícího knížete Václava, kolem roku 1086, iluminace.

14. Svatý Václav, kolem roku 1165, kamenný reliéf.

15. Trůnící kníže Václav na rubu pečetí krále Vladislava II., 1169, pečeť.

16. Svatý Václav na pečetí Starého města Pražského, pol. 13. století, pečeť.

17. Mistr Liber viaticus, Svatý Václav v iniciále, 50. léta, 14. století, iluminace.

18. Petr Parléř, Sv. Václav, 1373, opuka.

19. Poslední soud, 1366 – 67, detail, mozaika, Zlatá brána.

20. Sv. Václav, kol. 1500, pískovec.

21. Sv. Václav, kol. 1500, pískovec, detail.

22. Hans Fries?, Psalterium Olomucense - sv. Václav, 1499, titulní dřevořez

23. Graduál z Louky, detail iniciály se sv. Václavem, 1499

24. Sv. Václav, 1702.

25. Sv. Václav, 1702, detail, zadní pohled.

26. Bohumír Fritsch, Sv. Václav,
kolem pol. 18. století, detail.

27. Bohumír Fritsch, Sv. Václav,
kolem pol. 18. století.

28. Bohumír Fritsch, Sv. Václav, kolem pol. 18. století, detail „putti“.

29. Bohumír Fritsch, Kašna s „putti“, kolem pol. 18. století.

30. Bohumír Fritsch, Kašna s „putti“, kolem pol. 18. století, detail.

31. Kaple sv. Václava při katedrále sv. Víta, 1344-1367.

32. Vladislav Jagellonský, 1509,
nástěnná malba.

33. Anna z Foix a Candale, 1509,
nástěnná malba.

34. Čeští zemští patroni, 1510-20, nástěnná malba, východní stěna kaple.

35. Jan Jiří Bendl, Sv. Václav, 1662.

36. Jan Jiří Bendl, Sv. Václav
z tzv. vinařského sloupu, 1676.

37. Jan Jiří Bendl,
Tzv. Vinařský sloup, 1676.

38. Jan Jiří Bendl, Jezdecká socha sv. Václava, 1680, pískovec, kopie Jiří Novák.

39. Matěj Václav Jäckel,
Socha sv. Václava, 1707, lipové dřevo
pískovec

40. Matěj Václav Jäckel,
Socha sv. Václava, 1709-11,

41. Matyáš Bernard Braun, Socha sv. Václava,
před 1723, štukované dřevo

42. Jiří Jan Antonín Heinz,
Socha sv. Václava, před 1753, dřevo

43. Karel Škréta, Narození sv. Václava, 1640, olej na plátně.

44. Karel Škréta, Sv. Václav nechá kácet pohanské modly a stavět křesťanské kostely, 1641, olej na plátně.

45. Karel Škréta, Zlický kníže Radslav se pokořuje sv. Václavu, 1641, olej na plátně.

46. Karel Škréta, Sv. Václav mezi anděly, 50. léta, olej na plátně.

47. Karel Škréta, Sv. Václav mezi anděly, asi po 1650, kresba.

48. František Tkadlík, Sv. Václav a Ludmila při mši (Přijímání sv. Václava), 1837, olej, dřevo.

49. František Tkadlík, Sv. Václav dává vyučovati pohanské děti (komposiční skica), 1837, olej, dřevo.

50. Josef Max, sousoší sv. Norberta, Václava a Zikmunda, 1853

51. Josef Max, sousoší sv. Norberta, Václava a Zikmunda, 1853, detail

52. Josef Václav Myslbek, Pomník sv. Václava, 1888, bronzový model.

53. Josef Václav Myslbek, Pomník sv. Václava, 1895, model.

54. Josef Václav Myslbek, Hlava sv. Václava, 1902, studie.

55. Josef Václav Myslbek, Hlava sv. Václava, 1903, studie.

56. Josef Václav Myslbek, Pomník sv. Václava, 1888-1923, bronz, detail.

57. Josef Václav Myslbek, Pomník sv. Václava, 1888-1923.

58. Josef Václav Myslbek, Pomník sv. Václava, 1888-1923, bronz, detail.

11. ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kristýna Svobodová
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	doc. Martin Pavlíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017
Název práce:	Kašna sv. Václava v Tovačově a typologie zobrazení světce v barokním umění
Název práce v angličtině:	Saint Wenceslas Fountain in Tovačov and the Typology of Display of Saints in Baroque Art
Anotace práce:	<p>Předkládaná práce se zabývá kašnou se sochou sv. Václava v Tovačově, srovnáním kašny a podobnými díly od pravděpodobného autora a srovnáním sochy sv. Václava s vybranými sochami téhož světce v rámci regionu.</p> <p>Dále je v práci zahrnut život a ikonografie sv. Václava a vybrané příklady jeho zobrazení v českém umění s akcentem na barokní sochařství.</p>
Klíčová slova:	Kašna sv. Václava, Tovačov, barokní umění, kašna
Anotace v angličtině:	<p>The thesis presented deals with the St. Wenceslas Fountain in Tovačov, and with the comparison of the fountain with similar works of art by the presumable author, and with the comparison of the St. Wenceslas Statue with selected statues of the saint within the region.</p> <p>Furthermore the life and iconography of St. Wenceslas is included in the thesis, as well as examples of his portrayal in Czech art with emphasis on baroque sculpture.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Saint Wenceslas Fountain, Baroque Art, fountain
Přílohy vázané v práci:	CD s celým obsahem práce
Rozsah práce:	92 985 znaků (textová část), celkem 83 stran
Jazyk práce:	čeština